

A ZSIDÓ KÉRDÉS

MAGYARORSZÁGON.

ÍRTA:

FARKAS ÖDÖN.

BUDAPEST.

AIGNER LAJOS.

1881.

Az emberi társadalmak a jelen korszakban a fejlődésnek azon fokát érték már el, ahol a haladás, a már kivívott eredmények által istápolva, a régi korszakoknak e részbeni eredményeihez képest hasondíthatlanul gyors, mondhatni rohamos. Olyan a társadalom haladása mint a hógörgeteg. Minél tovább halad, annál fokozottabban nő. A társadalom haladásának kedvező feltételei a haladás előmenetelével sokszorosan szaporodnak. A vívmányt amit ma tetlegesített, holnap már arra használja fel, hogy általa újabb vívmányokat létesítsen.

Így lett, így fejlődött a társadalom saját magának céljává.

Öncéllá lett.

Ezért az emberiség nagy mozgalma mindinkább a társadalmi kérdések körül csoportosul az elméleti és svakorlati téren egyaránt – vagy jobban· mondva, az egyes kérdések mindinkább kiválóan társadalmi szempontból ítéltetnek meg. Es e kérdések csakugyan meg is érdemlik azon nagy ügyeimet, amelyben azok általában részesítetnek, E kérdések alakulása, fejlődése szerint alakul és fejlődik a társadalom is és ki tagadhatja azt, hogy az emberi társadalom fejlődésének iránya egészben véve, egyszersmind minden emberi dologra, mint az egésznek részleteire, irányadó befolyással bír.

Ilyen, leginkább társadalmi természet a kérdés az, a melynek fejtegetésére e sorok szánva vannak.

Egy oly osztálynak viselt dolgai, amely osztály fellépésében, szereplésében és hatásában nagyrészt egy szervezett egészet képez meg ma is, s amely osztály számos

lőn karakterét fentartani főleg azon okból képes, mert az illető tartalom. különösen köz- és magán gazdasági, ügy pénzügyi zilált helyzete, de általában kulturális fejletlensége és politikai és gyengesége folytán a zsidóságnak SZÍVÓS magatartásával fczeiïiberi elég asszimiláló erővel nom bír.

Zsidó kérdésről tehát csak oly társadalmakban lehet szó, ahol különösen az anyagi viszonyok nélkülözik az állandóságot és biztonságot, hibásak és rendezetlenek, szóval bomladózó állapotban vannak, minek folytán a zsidóság könnyen és hirtelen gazdagodni szerető természetének megfelelnek: s ezzel szemben, s leginkább ezen mostoha anyagi viszonyok folytán a társadalmi viszonyok gyengék és asszimilálásra képtelenek.

De mi képezi már most a zsidó szeparatizmusnak és egyéni gyarlóságainak alapját és eredetét?

Â zsidó szeparatizmusnak eredetét és alapját azon körülmény képezi, melynélfogva a zsidó elem a majdnem két ezredéven át mindinkább erősödő keresztény társadalommal szemben, leginkább ez utóbbinak ellene oly hossza időn keresztül alkalmazott erkölcsi, társadalmi és anyagi nyomása folytán, az emberi természet fejlődésének törvényei szerint, szeparatisztikus, és sok tekintetben ellenséges állást foglalt el; s különösen az anyagi nyomás folytán a vagyonszerzésre nézve kapzsi és nem ritkán tisztességtelen eszközöket használ: szóval a zsidó-kérdés eredetének és létezésének alapját kiválólag azon különálló helyzet képezi, melyet a zsidóság nagyban és egészben véve, a keresztény társadalomnak vallási tekintetekből szaunázó, s ellene hosszú időn át folytatott nyomása következtében foglalt el, mi által egyszersmind elsajátította mindazon hibákat és gyarlóságokat, melyek e szektát már-már nem annyira vallási tekintetben, mint inkább társadalmilag bizonyos külön álló, s mindkét táborra nézve kényelmetlen és káros helyzetbe sodorja.

És ugyan mi képezi a zsidóság célját ezen küzdelmében és szeparatizmusában a keresztény társadalommal szemben?

Eredetileg semmi más, mint az önvédelem, a mely önvédelmet a zsidóság, a keresztény társadalom által ellene intézett hosszas és elkeseredett támadás következtében, eszközeire nézve rendkívül gyakorlativá fejlesztett ki, és szívós összetartása által igen erőssé tett.

Azt mondám az előző pontban, hogy a zsidóság küzdelmének és szeparatizmusának célja eredetileg az önvédelem volt. De csak eredetileg volt az. Mert a zsidóság ezen eredeti célt már fölcserélte. Mióta a zsidóság az emberi jogok egyenlősége szempontjából a keresztény társadalmak által a polgári jogokra nézve ós társadalmilag is mindinkább felszabadíttatik: ez idő óta a zsidóság oly társadalmakban, a melyek politikai, társadalmi és kultúrai gyengeségük, de főleg bomladozó anyagi viszonyaik folytán erős asszimiláló erővel nem bírnak, ezen újonnan nyert jogai által sokszorosan kiterjesztett hatáskörében, az ez által feleslegessé vált önvédelmi térről lelépve oly állást foglal el, a mely az illető nemzet és társadalom érdekeinek sok tekintetben derogál.

Es kivált oly nemzet társadalmában, melynek közgazdasági helyzete gyarmati jellegű, magán gazdasági viszonyai pedig bomladozó állapotban vannak: ily társadalomban egy még tényleg különálló és anyagilag nagy befolyással bíró szektának hatása és befolyása még azon esetben is káros, ha viselt dolgaiban az anyagi érdekek kinövéseitől és gyarlóságaitól teljesen mentes is.

Már maga a különállás ténye gyengítőleg hat a társadalomra.

Erősebb társadalmak e tekintetben szóba sem jöhetnek, mert ily különállás ily társadalmakban lehetetlen. Itt zsidó-kérdés ilyen alakban nincs is. Erősebb társadalmakban egyrészt kevesebb is a zsidóság száma aránylag − mert itt nincsenek meg slendrián hirtelen gazdagodni szerető természetének megfelelő anyagi viszonyok − de meg itt a társadalom sokkal erősebb minden tekintetben, semhogy a zsidóság szeparatizmusa, nagyobb, észrevehető mérvben megerősödhetne. Ily társadalomban a zsidóság

teljes beolvadása, úgyszólva elenyészése folytonosan és biztosan halad előre.

Fentebb állítottam, hogy a zsidóságnak káros irányát és gyarlóságait nagy részben a keresztény társadalmaknak ellene hosszú időn át folytatott hibás modora eredményezte. Tagadhatatlan azonban más részről, hogy vannak az embernek veleszületett tulajdonságai is. És távol legyen tőlem, hogy én a fentebbiek által a zsidóság természetének és természeti tulajdonságainak eredetére nézve kifejtett indokot kizárólagosnak akarnám feltűntetni. *A* zsidóságnak, mint minden népnek, lehetnek, sőt vannak is eredeti hibái, veleszületett gyarlóságai is. De azt be kell látni minden igazságos embernek, hogy a zsidóság természetének és jellemvonásainak fejlődésére nagy befolyással volt azon lealázó modor, melyet a keresztény társadalom vele szemben évszázadokon keresztül használatba vett. Mert a társadalom épen úgy nevelő iskolája az egyes osztályoknak, mint a minő nevelője az egyeseknek a család. A mint az egyesekben az egyéni tulajdonságok alakulására és fejlődésére nagy befolyással van azon modor, melyet különösen fejlődési korszakában, de később is vele szemben követnek: ugy a társadalomban a különböző osztályoknak egyéni tulajdonságai a szerint fejlődnek, s a szerint vesznek helyes vagy helytelen irányt, a mint az illető társadalom velük szemben igazságos és célszerű, vagy igazságtalan és hibás modort követ.

Így, hogy e tekintetben példát említsek, köztudomású a zsidóságnak azon hibája, hogy foglalkozásában a produktív irányt kerüli, s kiváló elemét e tekintetben az inproduktív, néha selejtes foglalkozások képezik. A furfangos spekulációk, ós különösen a néha határozottan káros pénzüzletek képezik a zsidóságnak speciális jellemző foglalkozási körét. És ha ezen foglalkozásokon kívül érvényesíti is tevékenységét, az a foglalkozás is rendszerint inproduktív; kirí belőle a kapzsi önzés, s rendszerint nélkülözi az emberi munka egyik nemes rugóját: a produktivitás ambícióját. És a hol a produkció szolgálatába szegődik, ott is inkább közvetítő mint producens. Innen a kereskedésre

való hajlama is. Jobban szereti nyereséggel eladni a mit más készített, mint nyereségért dolgozni.

De hát honnan származik a zsidónak ezen természete? Eredeti veleszületett-e az, vagy csak elsajátított gyarlósága? Nem vitatom. De annyi tény, hogy azon anyagilag nyomasztó helyzet, melyben a zsidóság oly hosszú időn keresztül sínlődött, igen alkalmas az ételе gyarlóságok kifejlesztésére. Nálunk például ingatlan szerzés, a mi pedig különösen alkalmas az anyagi produktivitás ambíciójának kifejtésére – a zsidónak tiltva volt, s a legtöbb tisztességes foglalkozásból kizáratott.. Egyedül a kereskedés, mely a régi korban tisztességesnek nem tekintetett, hagyatott fenn részére. De itt is még mindig erős versenytársra talált a keresztény elemekben, ily nyomasztó helyzetben egyetlen célja a szerzés lett. Kifejlődött benne azon káros szerzési ösztön, melylyel foglalkozási körének oly nagy megszorítását igyekezett paralizálni. Csoda-e ily körülmények között, ha a zsidóság anyagilag annyira elfajult,, még ha eredeti természete ezen gyarlóságoktól mentes is?

Így fejlődött ki a zsidóságnak kozmopolita természete. Nem részesült igazságos bánásmódban sehol, idegennek érezte magát mindenütt. Jelszava lett: ubi bene, ibi patria. A társadalom nem igyekezett a zsidóságot helyhez kötött anyagi érdekekkel magához fűzni. Igazán elmondhatta: omnia mecum porto. Csak zsebére dolgozóit még akkor is, ha nyilvánvaló volt is a kár, ami nyerészkedése által a helyre, a hol tartózkodott, s az emberekre, akik nem felekezetéhez tartoztak – háramlott. A keresztény társadalom kizárta ötöt kebeléből ő viszont a keresztény társadalom érdekeivel nem törődött

így fejlődtek, vagy inkább elfajultak a múltban a zsidóságnak egyéni hajlamai és tulajdonai a keresztény társadalom iskolájában. A tulajdonoknak, amiket a keresztény társadalom ma a zsidóságban megró: jórészt szerzője is. Valóban a zsidóság a keresztény társadalomnak mind ezideig mostoha gyermeke volt!

De a zsidóságnak a múlt idők folyamán kifejlődött ezen természete minden esetre meg fog változni a kereszt-

tény társadalom által vele szemben jelenleg követett igazságos eljárás mellett.

Sőt ha a keresztény társadalom a múltban nem gyakorolt volna a zsidósággal szemben oly jelentékeny nyomást, ez esetben ezen szektának, mely tartózkodására nézve annyira szét van szórva − már régen be kellett volna olvadnia a keresztény társadalmakba. Mert hiszen a zsidóság mint nemzet már régen abdikált, s hogy a keresztény társadalomba való beolvadása mind. ez ideig még teljesen nem sikerült, az nagyrészt a keresztény társadalomból való száműzetésének tulajdonítható. A zsidóság műveltebb részétől ugyanis lehetetlen megtagadni a készséget, melylyel az illető nemzethez és társadalomhoz simulni törekszik. Es amily mértékben fognak a zsidóságnak személyes tulajdonságai a keresztény társadalommal folytatandó hosszabb és közvetlenebb érintkezés által kedvezőbb átalakulást nyerni, azon mértékben fogja a zsidóság önmagát emancipálni, és kiválólag ezáltal nyer alapot és biztosítékot az emancipációnak törvény által való deklarálása is.

Mert azt hinni másrészről − ami pedig nálunk, e részben fenálló kedvezőtlen viszonyainknál fogva sokaknak véleménye − hogy a zsidó elem, káros tulajdonai által elnyomhassa a keresztény társadalmat, véleményem szerint igen nagy elfogultság·. Mert ezzel a zsidó elemnek, néhány milliónyi embernek oly jelentőséget tulajdonítánk; amellyel az nem bír, s amellyel hivatott volna a keresztény társadalmat az emberiség nagy versenyében legyőzni, és önmagát és saját tulajdonságait juttatni győzelemre. Ez a rezultátum pedig azon fogalmakkal, miket az emberiség nagy társadalmi és kulturális küzdelméről, annak céljáról és kimeneteléről táplálnunk kell, egyáltalában meg nem egyeztethető. Mi, akiket a zsidókérdés közvetlenül és más népeknél érzékenyebben nyom, talán hajlandók lehetünk ily féle tévedésekre. De ha magasabb álláspontra helyezkedünk, s látjuk azt, hogy mily nagy népek állanak szemben a zsidósággal a keresztény társadalmakban, s mily beolvasztó, úgyszólván pusztító erővel bír a keresz-

tény kultúra a zsidósággal szemben is: azonnal nevetségesnek fog feltűnni ezen balga bit és félelem. E tekintetben tehát a keresztény társadalmat a zsidó szeparatizmussal szemben, általánosságban félteni nem Joliét; de lehet félteni az oly kisebb és gyengébb nemzeteket, amelyek a zsidóság szeparatizmusával szemben kultúrai, politikai és anyagi fejletlenségük és gyengeségük folytán elég beolvasztó erőt. kifejteni nem képesek.

A zsidókérdés tehát a kisebb és elmaradottabb népeknek speciális társadalmi kérdése. Ezen társadalmak közzé tartozik a magyar társadalom is. Ezzel egyszersmind meg van adva a felelet azon másik kérdésre is, hogy van-e zsidókérdés nálunk?

Igenis van.

Egy német író a zsidóságról szólva egy helyen azon találó megjegyzést teszi irataiban, hogy a társadalmak megítélésére és erejük mérlegelésére a legalkalmasabb tényező azon helyzet, melyet a zsidóság az illető társadalomban elfoglal, s azon befolyás, amellyel az ott bír. Ha erős a társadalom anyagilag, erkölcsileg pedig ép ós rendezett viszonyokkal bír, ez esetben a zsidóság vagy beolvad, elvész, eloszlik − vagy megszökik onnan. Ha azonban a társadalom gyenge, s ha különösen az anyagi és pénzügyi viszonyok, − mint a melyek körül a zsidóság tevékenységét kifejteni szokta − hibásak és gyengék: ily társadalmakban a zsidóság felül kerekedik, s egyéni gyarlóságai pusztítnak anyagilag és rontanak erkölcsileg.

Ezen szavak megállapítják a zsidókérdés létezését és káros hatását hazánkban is; mert azon feltételek, amelyek a fentebbiekben a zsidó befolyás káros voltára nézve érintve voltak, fájdalom mind megvannak nálunk is. Magyarországnak különösen anyagi és pénzügyi gyarmati helyzete és zilált állapota, mely úgy a közgazdaságot és állami pénzügyet, mint a magán gazdaságot és a magánosok anyagi viszonyait is megrontja, s amely körülmény más társadalmi és politikai indokok hozzájárulásává] a magyar társadalmat annyira elerőtleníti: egyszersmind akadályául szolgál a zsidóság intenzív beolvadásának, melyre képes

csak erős társadalom lehet, ily viszonyok mellett fentartatik a lehetőség arra nézve, hogy a zsidóság a társadalmi gyenge viszonyoknál eresebb és szívósabb hibás tulajdonságait fentartsa, a társadalmi viszonyokba, bevigye, s ez által magát a keresztény társadalommal szembe helyezze.

Ezen előadottakból ismét egy másik tétel folyik, az nevezetesen, hogy hazánkban, a mi speciális viszonyainknál fogva, a zsidóság beolvadása, s az általa gyakorolható káros hatás megszüntetése, az általános akadályokon kívül *egy,* talán emennél sokkal lényegesebb akadálylyal is bír azon mostoha anyagi és pénzügyi helyzet által, amelyben az ország Ausztriával szemben van.

Es itt akarva nem akarva érintenem kell egy, részben politikai kérdése is. mely döntő társadalmi befolyásánál fogva a mi zsidókérdésünkre a leglényegesebb befolyással bír: értem az országnak gyarmati helyzetét, közgazdasági és pénzügyi szolgaságát, szóval azon eszélytelen politikát, mely képes volt Magyarország gyarmati helyzetét prolongálni, ez által az anyagi viszonyok rohamos gyengülését fentartani és elősegíteni ez alapon a különben is gyenge magyar társadalom bomladozását.

II.

Azon nagyjelentőségű anyagi kérdések, melyek az Ausztriával legközelebb folytatott tárgyalásokon tíz évre elintézést nyertek, egy cséppel sem bírnak kevesebb jelentőséggel a mi különben is gyenge szociális viszonyaink folytán társadalmi tekintetben, mint anyagi érdekeink szempontjából. Aki átérti az anyagi és pénzügyi tényezőknek, a kereskedés, ipar és pénz befolyásának nagy társadalmi jelentőségét, az nem fogja kicsinyleni azon társadalmi rombolást, amelyet e tényezők részéről gyakorolható idegen befolyás az illető társadalomban előidézhet. Es e tekintetben az Ausztriával kötött anyagi szerződéseink nekünk kiválólag társadalmi kérdések is.

És kiválólag társadalmi természetűek ezen kérdések akkor, midőn a magyar társadalomnak egy oly osztályáról van szó, amely osztálynak tevékenysége kiválólag azon körben mozog, amely ezen kérdéseknek mindegyikét magában foglalja.

Azon körülmény, hogy az Ausztriával kötött újabb anyagi szerződéseinkben fenhagytuk kereskedelmi, pénzügyi és ipari tekintetben a korlátlan osztrák befolyást: ezen körülmény a legerősebb akadálya annak, hogy a zsidóság, melynek tevékenysége legnagyobb részt a kereskedés és a pénzgazdaság körül forog, oly mérvben mint az kívánatos volna, nem képes a magyar elembe beolvadni. S mindaddig, míg a magyar társadalomnak ezen nagy nyűge fenn fog állani, mindaddig a mi zsidóságunk, − amely különben is nagyrészt német jövevényekből áll − az Ausztria felől hozzánk betóduló kereskedelmi, ipari és pénzügyi német befolyásnak lesz szolgálatában. Ezen kö-

rülményben bírja magyarázatát a mi zsidóságunknak germanizáló befolyása is.

Nagy kár, igen nagy kár, hogy az Ausztriával fenálló anyagi viszonyainknak megvitatásánál ezen kérdéseknek, nagy anyagi jelentőségeik mellett azoknak különösen reánk nézve nagy társadalmi jelentősége is nem hangsúlyoztatok. A hírlapi és parlamenti vitákból hiányzott e kérdésekre nézve a szociális momentum. A magyar társadalom érdeke itt teljesen figyelmen kívül hagyatott. A nagy Széchenyi óta nincs magyar politikus, aki az anyagi kérdések iránt különösen társadalmi és nemzeti tekintetben is kellő érzékkel bírna.

Pedig mily közel feküsznek, mily kézzelfoghatók ós nyilvánvalók nálunk az idegen anyagi befolyásnak, az idegen kereskedelmi, ipari és pénzügyi hatásnak nemzeti és társadalmi rontásai és veszélyei. A mai társadalmat úgyszólván kizárólag az anyagi tényezők, az anyagi érdekek uralma jellemzi. Nem volt még korszak az emberiség történetében, amikor az anyagi érdekek úgy kifejlődve lettek volna, s azoknak oly számos tényezője mozgásba hozatott volna. S valóban tévedés nélkül állithatni, hogy az anyagi érdekek, úgy a köz- mint a magán dolgokban úgyszólván kivétel nélkül döntő befolyással bírnak. Ezért vívnak a nagy nemzetek egymással folytonos nemzetközi harcot, munkával, tudománynyal és kereskedelmi politikával. Ha jól dedukáljuk az okokat és okozatokat, az „enyém és tied” körül forognak a legnagyobb politikai kérdések is. A bírvágy, mely nem elégíthető ki soha, mozgatja a politika kerekeit is − s amely politikát nem ez mozgat, bizon rossz politika az. És valóban egy nemzet. mely élni akar, inkább engedhet egyéb politikai jogaiból, mint anyagi függetlenségéből. Mert ezzel még amazt is megszerezheti, de e nélkül amazt is el kell vesztenie.

Ha az anyagi érdekek ily nagy szerepet játszanak a mai társadalomban, − igen természetes, hogy a társadalomnak minden tényezője azon állapotok szerint alakul, aminők az anyagi érdekekre nézve fenállanak. Ha az anyagi érdekek belterjesek és életerősek, akkor a politikai

és társadalmi összes tényezők szinte belterjes és életerős irányt vesznek. Ha azonban az anyagi viszonyok vérkeringése az országból kifelé irányul, ha az anyagi érdekek nemzetközi érintkezésükben idegen szolgaságba kerülnek; ez esetben az ország politikai és társadalmi tényezőinek menthetlenül el kell gyengülniök. Mert minden emberi erőnek és függetlenségnek, legyen az állami, társadalmi vagy egyéni, első feltétele a kenyér, és ennek fokozott alakja: a tulajdon, a gazdagság, a jólét.

Az anyagi érdekeknek ily nagy társadalmi jelentősége folytán, e részben követett gyarmati politikánk figyelembevétele mellett, nem csodálkozhatok senki, ha nálunk a magyar társadalomnak, a nemzeti érdekeknek és a magyar államiságnak oly számos ellensége tarthatja fenn magát, sőt gyakran még kényszerű törvényes védelemben is részesül.

Csak szét kell tekintenünk társadalmunkban, s azonnal látni fogjuk, hogy Magyarországnak tulajdonképpen két társadalma van. Az egyik a magyar, a másik az idegen. Csodálkozni lehet, hogy nem látják vagy nem akarják látni ezt éppen a fővárosban a kormány és a törvényhozás, ahol pedig az idegen befolyás társadalmi és nemzeti rontásainak naponként szemtanúi lehetnének. Figyelem nélkül akarom itt hagyni azonban most − minthogy e tárgyhoz nem is tartozik − azon társadalmi és politikai attentátumokat, melyeket a magyar politika silánysága folytán a nemzetiségek, vallási es társadalmi szabadságuk köpenye alatt, de meg más tényezők is intéznek törvényesen vagy néha törvény ellenére is a magyar állameszme és a magyar társadalom ellen. Itt csak a magyar társadalomnak azon betegségeiről szólok, amelyeket az idegen anyagi érdekeknek befolyása és nyomása közvetlenül idéz elő. A kereskedés, ipar és pénz, de még sok tekintetben a közlekedés is az inpulzust, Ausztriából veszi. Különösen az utóbbira, a közlekedésre; nézve közbevetőleg meg kell jegyeznem, hogy az oly politika, mely egyfelől oly sokat áldoz a közlekedési érdekekre, másfelől pedig a legjövedelmezőbb és politikailag is a legvitálisabb vasúti

és vízi vonalakat idegen kezekben hagyja meg: az ily politika nem sok érzékkel bír az anyagi és közlekedési érdekek függetlensége iránt. Ily körülmények között nem lehet feltűnő, ha az anyagi érdekeknek nagy társadalmi befolyása nálunk úgyszólván osztatlanul idegen. Legjobban bizonyítja azt a kereskedő- és pénzvilág. Kereskedésünk még befelé sem magyar, a pénzgazdaság szálai pedig az ország határán kívül, idegen földön, idegen kezekben összpontosulnak.

Idegen földről nyerik az impulzust mind ez elemek s a függés érzete egyszersmint bizonyos ösztönszerű vonzódást kelt az emberi természetben azon tényezők iránt, amelyek a fenséget gyakorolják. Az anyagi érdek ezt úgy kívánja. Már pedig amilyen az anyagi érdek, olyan az ember, aki azt magáénak vallja, Olyan, természetében, gondolkozásmódjában és nézeteiben.

A legkövetkezetesebb gyarmati helyzet van itt megtestesítve anyagilag és erkölcsileg egyaránt. Csoda-e ily körülmények között, ha a mi, nagyrészt különben is német jövevényekből álló zsidóságunk germanizál, ha kereskedelmi és pénzgazdasági ügyeiben s ezek által társadalmilag is, e közgazdasági tényezők fokusa felé, a mi anyaországunk felé: Bécs felé gravitál? Csoda-e, ha velünk gyarmatilag bán el és kiszipolyoz, mikor a gyarmati helyzetet magunk proklamáljuk önmagunk ellen? Hiszen az emberek első sorban gyarlók, s ne várjuk azt egy még. társadalmilag teljesen nem asszimilált, elemtől, hogy hazafiságban azon tényezőket felülmúlja, éppen a legcsiklandósabb anyagi érdekekben, amely tényezők törvényes védőt lennének az ország anyagi érdekeinek. A zsidóságot itt különösen azon vád terhelheti, hogy készségesen dobja oda magát a gyarmati helyzet által teremtett viszonyoknak. Sőt növeli is azokat természetes gyarlóságai által, hogy önző céljaira annál sikeresebbet! használhassa fel

Ilyen egyik romboló jelensége zilált anyagi helyzetünknek az uzsora. Köztudomású dolog, hogy az uzsorának egyik főtényezője és előmozdítója a zsidó. Nemcsak az által káros itt, hogy pénzével uzsoráskodik, de különösen

káros az által, hogy majdnem kizárólag ezen szektából válnak az uzsorás-kölcsönök közvetítői. Talár ezen lelkiismeretlen elvetemedett emberek még nagyobb kárt tesznek ez utón indirekte a miatt, hogy általuk a jellemtelen és piszkos uzsoráskodás oly tőkék részére is lehetővé válik, amely tőkék direkte, ily közvetítők hiányában az uzsorától tartózkodnának. S valóban undorral kell elfordulni minden jobb érzésnek azon nagy erkölcsi sülyedéstől és aljas szívtelenségtől, amire a zsidóságnak egyes elvetemedett egyedei speciális bűneikben képesek.

De bármennyire megrovandók és megvetendők a zsidóságnak ezen szörnyszülöttei, még sem lehet az uzsora indokait végelemzésben kizárólag és feltétlenül e szektának személyes tulajdonaira visszavezetni. A zsidó itt nem annyira indok, mint eszköz. Eszköze a mostoha anyagi viszonyoknak, a köz- és magán gazdasági és pénzügyi helyzetnek. Mert az uzsora mindig és mindenütt köz- és magán gazdasági és pénzügyi bajokban leli indokait. A slendrián gyarmati helyzetben az uzsora kiváló talaját leli s ez is, mint számos más bajunk, az ország gyarmati helyzetében s anyagi viszonyaink bomladozó állapotában leli eredetének indokait.

Mert minden közgazdasági helyzetnek és politikának megvan saját erkölcsi hatása. Megvannak erkölcsei, megvannak bűnei. A gyarmati helyzetnek csak bűnei vannak.

A gyarmati helyzet, mely zsarol és pusztít a köz- és magán anyagi érdekek sorában egyaránt, nemcsak anyagikig káros, de veszélyes erkölcsileg is. E helyzet az erkölcsöket megrontja; a pusztulás ösztönszerű érzete az egyeseket anyagi tekintetben könnyelművé teszi, s teljesen kiirtja a takarékosság erényeit. Ha igaz az, hogy az intézmények és az uralkodó rendszer irányadó befolyással bírnak az egyesek jellemére is; ha igaz az, hogy az intézmények, a társadalom és a közintézkedések szelleme nevelő-iskolája az osztályoknak és egyeseknek: ez esetben nálunk, renyhe gyarmati helyzetünk mellett, a takarékossági erények laza állapota felett nincs mit csodálkozni. A gyarmati helyzet nyűgének okait és okozatait az anyagi viszonyok nemzet-

közi szövevényein keresztül talán nem képes mindenki követni; a nemzetközi anyagi versenyben a fizetési mérlegnek kedvező vagy kedvezőtlen voltát, s ennek a magánosok anyagi viszonyaira ható befolyását az avatatlan talán nem képes teljesen megérteni: de a kizsaroló anyagi helyzetnek nyomását ösztönszerűen, de meg nyomoral és kézzelfogható pusztításai által tényleg is éreznie kell mindenkin ok, azok kivételével, kik a gyarmati helyzetnek a magánvagyonra is gyakorolni szokott megingató hatását felhasználva, a hirtelen gazdagodok osztályához tartoznak Es ezen ösztönszerű érzés, a hibás közintézkedéseknek ezen elháríthatlan nyomása teszi erkölcsi hatása által az egyeseket anyagilag könnyelművé, s ez által élesztetnek fel és tápláltatnak az anyagi könnyelműségnek és nyomorúságnak ezerféle bűnei.

De nem akarom ezek által a magyar fajnak anyagi hibáit és könnyelműségét takargatni. Fajunknak anyagi könnyelműsége, fájdalom, sokkal nyilvánvalóbb, semhogy azt a siker reményével mentegetni lehetne. De ez nem is volna célszerű, mert a bűnt, a gyarlóságot takargatni, jó célhoz nem vezethet. A fentebbiek által csak provokálni akartam arra, hogy az anyagilag különben is könnyelmű magyar nép a kizsákmányoló gyarmati politikának erkölcsi hatása mellett ezen gyarlóságát nemcsak le nem vetheti, de sőt az nála inkább megörököd ik és gyarapodik. De provokálni akartam a fentebbiek által arra is, hogy azon politika képviselőinek, akik a gyarmati helyzetet tartják fent anyagi viszonyainkban, ezen politikának megvesztegető erkölcsi hatása mellett, a magyar faj anyagi könnyelműségére hivatkozni, vagy ezzel argumentálni nem lehet. Ezen politika hívei nagyban követik el azon anyagi bűnöket, melyeket a magyar faj magán anyagi dolgaiban kicsinyben gyakorol. Politikájuk erkölcsihatásával ők maguk első sorban szítják a magyarság anyagi könnyelműségét.

De midőn a magyar társadalomnak magán anyagi viszonyait érintem, lehetetlen egyszersmint fel nem említeni a 48-iki átalakulásnak azon lényeges részét, mely által a magyar társadalom anyagilag igen nagy rázkó-

dásnak volt kitéve: s mely rázkódás folytán a magyar birtokviszonyok, s ezzel együtt a birtokos osztály egészen új körülmények közé jutottak.

A 48-iki törvényeknek azon része ugyanis, amely a birtokviszonyokat rendezi, minden átmenet nélkül, és a szükséges óvrendszabályok mellőzésével, egészen átalakította és új alapra fektette a birtokviszonyokat. Ezen intézkedésnek egyik tényleges következésekép áll előttünk a birtokos osztály nagy részének elpusztulása. Ezen elpusztult középosztály helyett, az új viszonyok alapján új középosztálynak kell keletkeznie. Ezen proceszus foly még jelenleg is. Hogy lehet ilyen korszakban., új közép osztály felserdülése idején az idegen anyagi viszonyoknak feltétlen befolyását megengedni − az valóban érthetetlen mindazok előtt, akik politikával és társadalmi kérdésekkel valaha komolyan és hivatottal! foglalkoztak. Az igy keletkező középosztály sem igazán magyar nem lesz, de erős sem lehet. Mert a nemzetietlen idegen befolyás és a gyarmati helyzet ezt lehetetlenné teszi. A magán anyagi viszonyok rendszerének ily rohamos megzavarása egy felől, s ezzel szemben az idegen anyagi befolyás korlátlan uralma másfelől − igen nagy veszélyeket háritanak a nemzet anyagi, társadalmi és nemzeti érdekeire. Ily körülmények között a magán anyagi viszonyok nélkülözik az állandóságot és szolidságot. Rohamosak, úgy szólván lázasak a magán anyagi viszonyok tünetei, s az anyagi tényezők mozgalma rendellenes. Egyfelől a nagyobb számú tönkremenések, másfelől a tömegesebb hirtelen gazdagodások vannak napirenden. Ez a mi jelen korszakunknak anyagi sötét fotográfiája.

Ily körülmények között igen természetes, hogy a zsidóság, hirtelen gazdagodni szerető természetével, mindezen mostoha viszonyokat erősen kizsákmányolja. De itt is, mint ezen kérdések több más részleteire nézve a bajnak végelemzésben nem a zsidó az oka, ő csak eszköze. Oka az élhetetlen magyar politika, mely teljesen feláldozza az országnak anyagi és ebből folyó társadalmi és nemzeti érdekeit.

Az a minősíthetlen eszmezavar, a fogalmaknak valóságos macskazenéje, melyet az Ausztriával közelebb kötött egyezmények érdekében a mi közgazdasági íróink és politikusaink, gyarmati helyzetünk védelmére világgá bocsájtottak: valósággal megdöbbenti az embert. Önkéntelen azon kérdés tolul előtérbe: vajjon tisztában vannak ezen emberek magukkal? Vagy talán a bűnös könnyelműségig kiterjesztett pártérdekek szolgálatában állanak, és tudatva rossz ügyet védenek? Valóban ezen magyar politikusok részére tartatott fenn a tudomány és politika azon új eszméinek gyakorlati diadala, mely a gyarmati helyzetet van hivatva dicsőíteni!

Es a gyarmati helyzet ezen hőskölteményében felhasználtak mindent, vagy jobban mondva visszaéltek mindazon tényezőnek felhasználása által, amely tényezőknek tulajdonképpen az ország valódi anyagi érdekeinek szolgálatában kellene állania. Nem átallották felhasználni azon hézagos és rossz statisztikai vámadatokat, amelyek úgy ahogy, hibás csoportosítással összeállitattak s hamis következtetéssel és álokoskodással a gyarmati helyzet motívumai gyanánt szerepeltek.

A közgazdasági definícióknak valóságos monstrumát találták fel akkor, mikor a gyarmati helyzet védelmére elnevezték hazánkat mezőgazdasági államnak oly értelmezéssel, melynélfogva ez ország ipari termelésre nem is hivatott. Es mily erkölcsi kárt, mily kishitűséget terjesztettek az által, hogy ezen tant az országgal mindenképpen elhitetni igyekeztek. Hiszen azt látja mindenki, hogy hazánk, fájdalom, leginkább nyerstermelésre szorítkozik. De ez a gyarmati politikára indok nem lehet, hanem lehet inkább ezen silány politikának siralmas okozata.

„Magyar mezőgazdasági állam.”

Fából vaskarika. Ha a dolog olyan komoly nem volna, igen nevetséges lenne. De ez a kifejezés reánk akalmazva sok tekintetben paradoxon is. Már általánosságban is kérdés, hogy egy oly népnek, mely pusztán mezőgazdasággal foglalkozik, az átalakító ipari kultúrának az anyagiakban aránylag oly nagy jelentősége, –

mondhatni határozott túlsúlya mellett lehet e anyagi tekintetben, a jelen külön korszakban államiságról be-beszélni. Hiszen az ily közgazdasági helyzet már magában foglalja a gyarmati helyzetet, az anyagi szolgaságot.

Bizon nem állam az még általánosságban sem. De még kevésbé vagyunk állam mi. Magyarország indusztriális államok által körül véve, sőt ami több, az egyikkel, Ausztriával közös vámterületen − ugyan lehet-e anyagilag független állam, vagy bírhat-e az államiságnak anyagi tekintetben bármely nyomorúságos alakjával?
Még látszatával sem.

Ez aztán a magyar mezőgazdasági állam. Nevén nevezve: Indusztriális szolgaság. Monopolizált gyarmat.

Hiszen a mezőgazdaság is, amely karakterét lenne hivatva képezni az ily állam anyagi helyzetének, még az sem képes belterjessé, kulturrá és többoldalúvá lenni. Mert a mezőgazdaság is csak akkor válhat belterjessé, ha az átalakító ipar közvetlenül mellette van, mely aztán a nyersterményeknek sok oly részeit felhasználja és értékében növeli, amik különben inproduktív vesznek el, − másrészről egyszersmind ipari termények produkálására ösztönöz, szóval érvényesíti a nyerstermelésnek és az iparnak ezerféle hasznos érintkezését és összekötetéseit. De hát ez az újkori magyar ekonomisták előtt mind semmi. Mi csak termeszszünk mint apáink: búzát, búzát ós ismét búzát; s legyünk a mi kedves anyaországunknak, Bécsnek, továbbra is engedelmes gyarmata.

De hát ilyen a magyar politika minden részében. A magyar külügyi politika a tépéscsinálás, kivilágítás és vendéglátás sztereotip alakjaiban nyilvánul. A magyar közgazdasági politika pedig hazafias felhívásokkal és hazafias iparvédelemmel oldatik meg.

Nevetséges. Elvetjük magunktól a kínálkozó gyakorlati eszközöket, szolgaságot veszünk önként magunkra, megkötjük kezeinket: s azután e kötött kezekkel provokálunk a legcsiklandósabb anyagi érdekekben, a hazafiságra.

Valóságos figura.

Pedig nálunk, és minden kisebb és elmaradottabb nemzetnél a vámvonal nemcsak anyagi tekintetben, de különösen nemzeti-társadalmi irányban is igen nagy jelentőséggel bír, A vámvonal nagy és előrehaladott népeknél − a melyek éppen számbeli és kulturális előnyeiknél fogva inkább a szabad kereskedés felé hajlanak − inkább csak represszália a gyengébb népek vámvonalaival szemben. E gyengébb népeknél azonban a vámvonal már életkérdés, nemcsak anyagilag, de különösen a nemzeti társadalom érdekében, a számra, nézve nagyobb, s kultúra tekintetében előrehaladottabb népeknek anyagi, társadalmi és kulturális inváziója ellen. Csak így képesek magukat, hacsak időleg, is fentartani a kisebb népek, melyeket az emberi társadalom nagy mozgalmának egyenlősítő iránya előbb-utóbb úgy is agyon nivellál.

A vámvonal felállítása, tehát nekünk nemcsak anyagi, de különösen nemzeti és társadalmi szükségesség. És itt van az érintkező pont a zsidó-kérdés, és a mi vám-, kereskedelmi és pénzügyi helyzetünk között.

De messze vezetne itt, ha gyarmati helyzetünk védőinek, anyagi viszonyaink ezen gyászvitézeinek hamis álláspontját ezúttal megvitatni akarnám. Talán egy más alkalommal egész terjedelmében veszem e kérdést bonckés alá. Mert már is eltértem tárgyamtól. De lehetetlen volt itt, midőn gyarmati helyzetünknek egyik betegségéről van szó. e helyzetnek prókátorairól is meg nem emlékezni.

A fentebbiekben igyekeztem kifejteni azt, hogy a zsidó-kérdésnek fókusát nálunk − és bizonyára számos más társadalmi és politikai bajunknak is − legnagyobb részben az anyagi szolgaság, az idegen befolyás, és ezeknek romboló hatása által megrontott gyenge társadalmi viszonyaink képezik. Az anyagi szolgaság és az ez okon betóduló anyagi és társadalmi idegen befolyás elgyengíti a magyar társadalmat, megrontja egész politikai rendszerünket és megbénítja állami fejlő lésünket. Egyenesen ebben leli legerősebb támaszát − hogy más példát is. említsek − a nemzetiségi kérdés is. Ezen kérdést sem

kizárólag állampolitikai eszközökkel, hanem inkább az által lehet ártalmatlanná tenni, ha anyagi érdekeinket és ezzel együtt társadalmunkat teljesen magyarrá: es fejlődésében intenzívvé teszszük. Ezen erőteljes tényezők hatása mellett; ezen államellenes elemek nem tarthatnak fenn magukat. Mert az anyagi érdekek gravitációja képezi egyik legerősebb tényezőjét a társadalmi és állami asszimilációnak. De ma a magyar társadalomnak asszimiláló ereje nincs. Erői, a mik vannak, szétágazók, rendszer nélküliek. Ily viszonyok között, a magyar társadalomban és államban a legellentétesebb tényezők tartják fenn magukat. Nyílt harcot folytat a magyar államisággal nem egy, s nem nagyon éles politikai látás kell hozzá, hogy az anarchia jelenségei máris felismerhetők legyenek.

Ily helyzet soká nem tartható, s itt az ideje, hogy a nemzet, ha élni akar. ha nemzetiségét, államéletét, kultúráját és társadalmát megmenteni akarja: értse meg a jelenkornak intő szavát, s politikájának legelső dogmája gyanánt fogadja el az anyagi érdekeknek és függetlenségnek minden áron való megvédését és megtestesítését.

III.

De lássuk már most azon törvényhozási intézkedéseket, melyek a zsidó-kérdésre nézve nálunk eddigelé meglétettek. Egy röpke kis törvény az egész. Mily kicsiny, és mégis mily sok. Egy deklaráció. De a törvényhozási deklarációkra a cirkumspektus törvényhozó mindig kancsal szemmel néz. Bitkán válnak azok be a gyakorlatban. Magukon hordják azok rendszerint a rohamos törvényhozási intézkedések: gyarlóságainak jellegét. Ez az emancipácionális törvény is valóságos gordiusi csomószerű heroikus megoldása a zsidó-kérdésnek. Csakhogy ezen megoldás a kellő óvintézkedések mellőzése folytán a magyar társadalomnak és nemzeti érdekeknek sok szálát elvágta.

Nem késem azonban hangsúlyozni itt is, hogy a zsidóság érdekében tett ezen deklarációszerű törvényes intézkedésnek rohamos és káros volta nem annyira, és különösen nem kizárólag a zsidóságra és annak hibáira vezethető vissza, hanem első sorban az idegen anyagi érdekek befolyása következtében elgyengült magyar társadalom gyarlóságaiban találja az indokait.

De kezdjük a dolgot elölről.

Azon időszak, midőn hazánkban a zsidóság egyenjogúsítása először szoba hozatott, a negyvenes évekbe esik. A negyenes éveknek e kérdés körül kifejtett mozgalma azonban még annyira kezdetleges, és ezen korszak annyira el volt különben is lényegesebb kérdésekkel árasztva, hogy e kérdés megoldásának ez időbeli előkészít ése csak a legkezdetlegesebb elméleti téren mozoghatott. Új stádiumba, és pedig igen jelentékeny új stádiumba ezen kérdés gyakorlatilag az ötvenes években ju-

lőtt, midőn az egyenjogúsítás az idegen hatalom által tényleg foganatosítatott. Nagy, igen nagy kárral járt reánk nézve az idegen hatalomnak ezen rendelkezése, a mennyiben egyrészről ezen kérdés nálunk, társadalmi és egyéb igényeinkhez képest nem volt előkészíthető, − másrészről pedig a zsidóság tényleges felszabadítását idegen kézből nyervén, különben is kozmopolita természeténél fogva, az idegen hatalomnak készseggel állott rendelkezésére, s ez által viselnünk kellett társadalmi és nemzeti érdekeinknek teljes mellőzését egy oly osztálynak felszabadításában, a mely osztály jelentékeny szerepet játszik az ország társadalmában és anyagi viszonyaiban. A zsidók tényleges felszabadítása tehát nélkülünk − és mert idegen, ellenséges hatalom eszközölte − ellenünk is történt. Rendkívül nagy kárral járt az reánk nézve, hogy a zsidóság az idegen hatalom uralma alatt, az attól nyert szabadságával, e hatalomnak, és különben a meglevő német szimpátiáinak esett martalékul. Az első impulzus, melyet felszabadulásának öröme állal nyert, nem volt magyar.

Hozzá járult még éhez anyagilag azon körülmény, hogy a 48-iki törvényhozás kezdeményezte, majd később az idegen hatalom bevégezte a birtokviszonyok rendezését. Ez által a birtokos osztály új, s a réginél sokkal terhesebb viszonyok közé jutott minden átmenet nélkül, minek következtében a politikai tekintetben úgyis teljesen demoralizált birtokos nemesi osztály minden tekintetben előkészítetett a pusztulásra, a minek előmozdításában a felszabadított zsidóság, a birtokos-osztálynak politikai detnoralizációját és bűnös könnyelműségét felhasználva, tagadhatatlanul jelentékeny tényező volt akkor is.

Ezen korszak, mint minden tekintetben, úgy a zsidóság befolyására nézve is − siralmas korszaka Magyarországnak. Kétségkívül ekkor vettetett meg alapja mindazon bajoknak, a melyek a magyar társadalmat, anyagi és nemzeti érdekeinket a zsidóság részéről jelenleg már fokozott alakban sújtják. A mostani helyzet már csak ennek folytatása. S ha az ötvenes évek korszakának vétke az, hogy ezen bajokat az országra hozta, úgy a jelen korszaknak,

midőn már nemzeti kormányunk lenne, sokkal nagyobb bűne az, hogy mind e bajokat nyakunkon hagyja, sőt folytonos növekedését minősíthetlen cinizmussal nézi. Valóban azt kell hinni, hogy a mi politikusaink nem gondolkoznak. Nem ők dirigálják már a viszonyokat, hanem a viszonyok hajtják őket. Máról holnapra tákolnak. Az álszabadelvűség üres sablonainak és a külföldi utánzatoknak korszaka ez. Annyi bizonyos, hogy törvényhozási és kormányzási rendszerünkből a gyakorlati szempont és a nemzeti géniusz teljesen hiányzik.

Csak ily korszakban tekinthető a zsidó kérdés nálunk megoldottnak egy deklaráció által. Beh könnyű volna a nagy társadalmi és nemzeti kérdéseket így megoldani. Hanem igen természetes − és ebben rejlik összes törvényhozási és kormányzási mizériáink indoka − az általánosságban követett rossz politika rendkívül elfoglalja, leköti, megbénítja az emberi tehetségeket. A sok tákolás, vajúdás, a hibák és botlásokkal való folytonos küzdelem, mi a rossz politikát követni szokta: igen sok dolgot ád. Ez a sziszifus-munka zavarba hozza, tájékozatlanná, kicsinyessé és felületessé teszi a politikust. Apró mizériák foglalják el, a dolgoknak csak felületén siklik át, s mélyebb, behatóbb felfogásra képtelen. Az a rossz politika, ami a bécsi egyezményekben kifejezésre jutott, egyszersmint megrontotta nyomasztó hatásával az egész jelenlegi törvényhozási ós kormányzási rendszert. A Bécscsel szemben követett politika adja meg az irányt mindig Magyarország politikájának minden tekintetben. Ha az önérzetes és igazságos, akkor politikánk tovább folyása és egyéb részletei is önérzetet és erőt nyernek. De ha Becsben megveretjük magunkat, meg leszünk verve politikánknak többi részében, további folyásában is. És valóban, ami jelen politikai rendszerünk − ha az egyáltalában annak nevezhető − egy nézeteiben önmagával meghasonlott politikai tévelygőnek szánandó kapkodásait tünteti elő. Nincs annak se tartalma, se formája.

Így a zsidó kérdés is sínyli és tűri ezen sivár politikai rendszernek mizériáit. Mert az tagadhatatlan, hogy

a zsidóságnak, s részükről a magyar társadalomba való teljes beolvadásnak nem az Istócyak képezik valódi elleneit, Ezek meg sem közelítik hatásukban azon nagy akadályokat, amelyeket az anyagi szolgaság védői gördítenek a magyar zsidók ügye elé. A zsidóság társadalmi beolvadásának nálunk tényleg legnagyobb ellenei azok, kik a közös vámterületet védve az idegen anyagi érdekek befolyását fentartják, s ez által a magyar társadalom gyengeségét növelik.

De azon kérdés merül már most itt fel, hogyha csakugyan hibás és káros a zsidósággal szemben követett jelen eljárásunk, mi volna tehát a teendő az emancipacionális törvényre nézve? Hibás-e a törvény maga?

Ha visszamegyünk az egyenjogúsítás tényleges életbeléptetésének idejére, az ötvenes évekre, ez időben, ami viszonyaink mellett tagadhatatlanul sokkal célszerűbb lett volna, ha a zsidóság, a különböző befolyásoknak, polgári és politikai jogoknak fokozatosan, részletekben lesz osztályosává, mi által a magyar társadalom időt nyervén, a törvényes emancipációval egyenlépést tartva, gyengesége mellett is fokozatosan, asszimilálhatta volna a zsidó elemet.

De ha célszerű is lett volna ez az egyenjogúsítás tényleges életbeléptetésekor: nem lenne célszerű az általános emancipációnak tényleges megnyirbálása most, és nem lett volna az célszerű 67-ben sem. E törvény most mar és 67-ben is, a zsidó elem élelmességéhez képest, bőségesen konzumálva van, s a korlátozó intézkedések által felkeltendő reszenzus ismét igen károsan visszavetné ez ügyet.

A mi egyenjogúsítási törvényünk, az idegen hatalom által már előzőleg tényleg megadott emancipációnak nyomása alatt keletkezett. A törvényhozás tényleg konzumált jogokkal állott szemben. Nehéz lett volna itt a visszalépés még azon esetben is, ha a törvényhozás különben is nem lett volna annyira elszédítve az elméleti szabadelvűség sablonai által. A magyar alkotmány nem akart kevésbé szabadelvű lenni e tekintetben, mint az osztrák abszolu-

tizmus. De sőt nemcsak a polgári jogokat hagyta meg a zsidóság részére, hanem az alkotmányos politikai jogokat is megosztotta vele. Hanem ha direkte nem is lett volna célszerű e tekintetben a visszalépés, mégis lehetett volna indirekte a zsidóság teljes felszabadításának már akkor − az eggyenjogúsági törvény meghozatala idején − a gyakorlati életben is jelentkező kinövéseit okkal-móddal szelídíteni. De akkor erre nem is gondoltak. A pártok versenyeztek a szabadelvűségben. Pedig ami túlságos és célszerűtlen, akárminő szép is elméletileg, mindig káros gyakorlatilag. És a hibás szabadelvűség megbéníthatja, sőt meg is ölheti magát a szabadságot is.

Hibás tehát az egyenjogúsági törvény, de hibái. amint fentebb jeleztem, első sorban öröklöttek. Ez öröklött hibák az idegen hatalom által tényleg életbe léptetett és67-ben már konzumált egyenjogúsítás, által keletkeztek, amely intézkedés teljesen figyelmen kívül hagyta a magyar érdekeket. De vannak a mi egyenjogúsági törvényünknek, ezen öröklött hibákon kívül eredeti saját hibái is. Ezen eredeti hibák azon már fentebb is érintett óvintézkedések elhanyagolása által követtettek el, amelyeket a tényleg már 67 előtt is nagy részben élvezett egyenjogúságnak, a gyakorlati életben tapasztalhatott kinövései kívántak meg és indokoltak. Igyekeznünk kell tehát most, amennyiben ez 67-ben és azóta is elmulasztatott, az adott helyzetből kiindulva enyhíteni a helyzet káros hatását a nélkül, hogy azt direkte megváltoztatnék: szóval azon indirekt óvintézkedésekhez kell nyúlnunk, amelyeket .az imént, az egyenjogúsági törvény meghozatala alkalmából is szükségeseknek jeleztem.

Így, hogy ezen indirekt intézkedésekre nézve példát említsek, egyike azon pályáknak, melyet a zsidóság felszabadulása óta nagyobb mértékben lep el: az ügyvédség. Meggyőződésem szerint az ügyvédkedés, már ezen pálya természeténél fogva is, egyike lett volna azon jogoknak, amelyeknek gyakorlatát csak a későbbi idők folyamán lehetett volna a zsidóság részére célszerűen engedélyezni. Az ezen pályára nézve különben is fenálló visszásságok

és hibák sok tekintetben szaporíttattak és növeltettek a zsidóságnak ezen pályára való korlátlan képesítése által. Az ügyvédi dolgok természete egyfelől, melyek mindig az „enyém és tied” körül forognak, ügy másrészről a zsidóságnak éppen itt, az anyagi érdekek körül jelenkező gyarlóságai; ezen hibák szaporodását sok tekintetben indokolják. Aligha nem itt keresendő az oka annak is, hogy az ügyvédek között annyira elszaporodott az utóbbi időben az uzsorás szenzálok száma. Az uzsorásnak igen kényelmes az, ha közvetítője egyszersmint törvénytudó, s kitelhetőleg törvény útján biztosítja féltett érdekeit. Sőt hallani oly panaszokat is – személyes célzás nélkül legyen mondva,– hogy a bírósági vesztegetések helyenként bő tápot nyernek a zsidó ügyvédek által. És pedig erre vannak indokok. Mert fájdalom, még mindig oly messze vagyunk a zsidók társadalmi asszimilációjától, hogy a keresztény ember az erkölcsi tekintetek kötelékét sokkal kevésbé respektálja egy zsidó emberrel szemben, mint egy vele társadalmilag egyenlő keresztény irányában. Ezért igen alkalmas vegyülés a vesztegetések elősegítésére nézve a keresztény bíró és a zsidó ügyvéd. A zsidó a megvesztegetésekben vakmerőbb, mert az erkölcsi tekintetek nála testté és vérré még nem váltak; a keresztény bíró pedig tágabb lelkiismeretű egy zsidóval szemben, mert személyes tekintetek nem korlátolják.

De nemcsak ezen tekintetek, de az általános meggyőződés indít engem arra, hogy a zsidóságnak legnagyobb részére nézve az ügyvédkedés engedélyezését, a mi bomladazó anyagi viszonyaink között, semmi tekintetben sem tartom még célszerűnek.

De hát miképpen lehetne a zsidóságnak ügyvédkedési jogából származó ezen hibáknak elejét venni? Talán direkte, ezen jognak konfiskálása. által? Éppen nem, hanem indirekté oly intézkedés által, mely az ügyvédségnek már-már égetőleg szükséges rendezésével, egyszersmint e tekintetben is expediensül szolgálhat.

Általános a panasz ugyanis az ügyvédi kar gyarlóságai végett. Tisztelet a kivételeknek; ezekről itt szó

nincs. Oly tömeges ezen pályára − egyoldalú társadalmi és közgazdasági viszonyaink között − a konkurrencia s oly vegyes, nem ritkán illetéktelen elemek jutnak e pályára, hogy részben már maga ezen körülmény alapját képezi ezen osztály gyarlóságainak. Ide járulnak aztán, a magán anyagi viszonyoknak gyenge, bomladazó állapota, s az anyagi rossz viszonyok folytán az erkölcsök lazulása, amelyek mind tápot adnak a lelkiismeretlen túlspekulatív és pergyártó ügyvédek visszaéléseinek. Nagy kár, de indokolva van, hogy ezen szép pálya tekintélyében annyira sülyedt. Es itt az ideje, hogy e tekintetben történjék valami. Az ügyvédi kar célszerű szabályozása nemcsak magára ezen osztályra, de az egész igazságszolgáltatásunkra jótékonyan fog hatni. Csak a módozat választassék meg jól és vitessék keresztül lelkiismeretesen.

Ilyen módozat lehetne az, ha gyakorló ügyvédekké csak azok lehetnének, akiket ily joggal az igazságügyi kormány felruház. Nem lehet itt célom ezen módozatra nézve általános igazságügyi tekintetben hosszasan kiterjeszkedni. Csak hangsúlyozni akarom itt, hogy igyazságügyi tekintetben ezen módozat ellen, más országok gyakorlati tanusága szerint is, de még különösen a mi viszonyaink között, döntő kifogást alig tehetni. Másrészről azonban, ha a gyakorló ügyvédek száma, a helyi viszonyok és a gyakorlati szükség szerint határoztatik meg, s ha ily módon egyszersmint megtisztíttatik az ügyvédi kar minden illetéktelen és hibás elemtől: ezáltal nemcsak igazságügyi tekintetben érjük el a szükséges célt, de számos más, társadalmi és politikai tekintetek is nyernek általa. Társadalmi tekintetben megszabadulhat az ügyvédi kar azon részétől, mely már-már egészen a proletariátusig sülyedt. Politikai tekintetben pedig megszabanulhat azon politikai agitátoroktól, akik a nemzetiségek közül, leginkább az ügyvédi, karból, a nemzetiségi kérdésnek propagandát csinálnak. És megtisztulhat végre ez utón az ügyvédi kar a hívatlan és káros zsidó elemektől is. A fődolog itt az, hogy a kormány a gyakorlatban alkalmazza helyesen ezen módozatot, s az

ügyet tekintse csak, és nem a személyes vagy pártérdekeket.

A most előadottak által csak egy példát akartam felhozni arra nézve, hogy miképpen lehet indirekte, eszélyes intézkedések által az általános emancipáció káros hatását is szelídíteni oly rendelkezések által, amelyek általánosságban a zsidókérdéstől eltekintve is bőségesen indokolhatók. Ily intézkedések számos irányban eszközölhetők, csak az intenció legyen meg e tekintetben minden olyan törvényhozási intézkedésnél, amelyek ezen kérdéssel közelebbről vagy távolabbról összeköttetésben vannak.

De éppen az a baj, hogy ezen intenció hiányzik. Mert ily intenciót egyáltalában nem tapasztalhatni az olyféle intézkedésekben, mint aminő például a váltótörvény utóbbi módosítása alkalmával a váltóképességre nézve az által tétetett, hogy az uzsorának különben is korlátlan uralma dacára, a modern közgazdák szabadelvűségnek nevezett sablonai szerint, a nők és katonák is váltóképesekké tétettek a gyakorlati élet tanúsága szerint tényleg azért, hogy az uzsora ezen osztályokból még bátrabban szedje áldozatait.

Az egyenjogúsági törvény tehát hibás, főképpen az által, hogy ezen törvénynyel egyidejűleg, vagy legalább az Ausztriával folytatott utóbbi alkudozások alkalmával az országnak anyagi és pénzügyi önállása nem realizáltatott, s ez által a magyar társadalom bomladozó gyengeségének eleje nem vétetett. De hibás ezen törvény továbbá, gyarmati helyzetünk fentartása következtében azért is, hogy ezen egyszerű deklaráció más intézkedések által ki nem egészítetett, s annak sok tekintetben káros hatása ez utón nem szelidítetett. Mert a törvényhozási intézkedések a legtöbbször nem egy direkt törvénnyel, hanem − némely bonyolódottabb kérdésben − még talán húsz más törvénybe lerakott rendelkezéssel lesznek teljesekké. A zsidókérdés pedig, nálunk legalább, köz- és magán gazdasági és társadalmi kérdés, s nem lehet azt egy egyszerű deklarációval megoldani. Mert a zsidókérdésnek tulajdonképpeni megoldása nem az egyenjogúsításban áll; sőt

nálunk, gyenge anyagi és társadalmi viszonyaink mellett, éppen az egyenjogúsítás káros kinövéseinek az átmeneti korszakban való megakadályozása vagy legalább enyhítése képezheti a helyes célt e kérdésre nézve.

Azt mondhatná talán valaki, hogy az ilyféle intézkedések, mint aminőket fentebb jeleztem, nem volnának őszinték. Nem volna helyes azt, amit az egyik kéz ad, a másikkal visszavenni, mert így az egyenjogúsítás nagyrészt illuzóriussá lenne.

De hát ez az ellenvetés nem jogos. Aki a törvényhozási és kormányzási ügyek rejtettebb szövevényeibe betekinteni tud, az tudja jól, hogy a törvényhozó és kormány gyakran jöhet az emberi dolgok szövevényeinek természeténél fogva olyan körülmények: közé, ahol az ilyféle eljárás nemcsak jogos, de egyetlen célszerű módozatot képez.

De meg a mi helyzetünket e tekintetben nem lehet más nagy kultúrnépek viszonyaival egy vonalba helyezni. Fentebb már érintettem, hogy a zsidókérdés a kisebb népeknek és gyenge társadalmaknak speciális társadalmi kérdése. Ezen körülmény érthetővé teszi ós indokolja e tekintetben az ily társadalmaknak a nagyobb népektől eltérő óvintézkedéseit, amelyek, azon modorban, amint azt fentebb körülírtam, egyáltalában nem inhumánusak és teljesen jogosultak is.

De ezen ellenvetés nemcsak magára a módozatra nézve helytelen, de nem áll az meg a zsidókérdés valódi érdekének szempontjából sem. Mert ezen intézkedések nemhogy zsidóellenesek lennének, de sőt éppen a zsidóság intenzív beolvadása érdekében volnának eszközlendők.

A zsidóság korlátlan felszabadítása folytán ugyanis, azoknak különösen némely foglalkozási ágakban való bőséges részvétele és részükről némely jogoknak nagyobbmérvű igénybevétele, bár látszólag a zsidóság előnyére vannak, és gyorsabb felemelését s a keresztény társadalom elemeivel való gyorsabb egybeolvadását látszanak előmozdítani: mégis, ha ezen intézkedések rohamosan, minden átmenet nélkül vétettek foganatba − és különösen, ha e

mellett gyarmati helyzetünk és anyagi szolgaságunk fentartatik, és ez által a magyar társadalom bomladozó gyenge állapotában továbbra is megmarad: ez esetben a zsidóságnak ezen nagyobb mérvű befolyása nemcsak a keresztény társadalomra lesz hátrányos, de magára a zsidóság beolvadására is káros lesz azáltal, mert így a zsidóság nagy részének társadalmi asszimilációja, amely csak fokozatosan haladhat előre, a rohamosan keresztülvitt törvényes emancipációval még egyenlépést sem tarthat. Már pedig a törvényes emancipációt, a társadalmi emancipációnak sok tekintetben inkább meg kell előznie, de semmi esetre sem maradhat attól el; s ha ezen természetes sorrend megzavartatik. ha a törvényekkel deklarált emancipáció hibásan megelőzi a társadalmi emancipációt: akkor a zsidók intenzív asszimilációjának tulajdonképpeni alapja, a társadalmi emancipáció számos akadályba ütközik azon disharmónia által, melyet egy társadalmilag elő nem készített s csak törvénynyel deklarált emancipáció szükségszerüleg maga után von, s melynek folytán a keresztény társadalom a zsidóságot, az általa bár törvényeden, de társadalmilag ímég nem jogosan gyakorolt befolyásaiban nemhogy elősegítené, de sőt azokkal szemben ösztönszerű ellenzéket képez.

A zsidóság ügye körül megindult mozgalomnak egyetlen jogosult célja: a zsidóságot őszintén, igazán megnyerni a keresztény társadalom részére, E cél pedig nem érhető el oly intézkedések által, melyeket a sablon demokráciának és rosszul értelmezett egyenlőségi dogmáknak elméleti tételei diktálnak, Meri: itt, a mi gyenge társadalmi viszonyaink mellett, sem sokat, sem rohamosan tenni nem volna szabad, de fokozatosan és folytonosan tenni kell. Mert ha intézkedéseink rohamosok, akkor a zsidóságnak nem lévén ideje egyéni gyarlóságait a keresztény társadalom iskolájában előbb levetni: ha azokat megtartva veszi emancipacionális jogait gyakorlatba: ez esetben egyéni tulajdonainak szívóssága folytán és ami viszonyaink gyengesége mellett, nem o fog beolvadni a magyar társada-

lomba, de sőt ellenkezőleg, gyarlóságai által ő fogja a társadalmat inficiálni.

És éppen ez a mi bajunk most ezen kérdést illetőleg.

Minden elfogulatlan be fogja látni, hogy a mi zsidóságunknak társadalmi beolvadása a legkezdetlegesebb. Mert azon kényszerű vagy sokszor csak színlelt simulást. melyet a magyar társadalom némely elemei a zsidósággal szemben mutatnak: nem szabad e tekintetben eredmény gyanánt elfogadni. Tisztelet különben mindkét részről azon kivételeknek, ahol zsidó részről a magyar elemhez, annak társadalmához, politikai és nemzeti aspirációihoz való őszinte benső ragaszkodást, s viszont keresztény részről a zsidóság iránt igaz szeretetet s társadalmi emancipációjának elősegítéséhez igazságos és őszinte modort tapasztalunk. De hát az ily esetek igazi fehér hollók. A jelen korszak nem az őszinteségnek, de éppen a kétszínűségnek korszaka. Egész társadalmi és politikai rendszerünkből hiányzik az őszinteség. És a zsidókérdés bizonyára nein az utolsó azon kérdések között, amelyeket a kétszínűség mértékével mérnek. Annyi bizonyos, hogy amint a zsidóság iránt foganatba vett közintézkedéseink hiányosak, hibásak, sok tekintetben kétszínűek: úgy a magyar társadalom is nélkülözi itt az őszinteséget. A simulás nagyrészt csak látszólagos. Nincs annak se teste se lelke. Mert a magyar társadalom ösztönszerűen érzi azt, és tényekben közvet--lenül is tapasztalja, hogy a zsidóság törvényes emancipációja, jelen zilált anyagi és társadalmi viszonyaink között, ezen rosz viszonyoknak még növelésére szolgál. És viszont a zsidóság, a magyar társadalmi tényezők gyengesége folytán, egyéni hibáival különállását is fen tartja a társadalomban.

Pedig milyen káros a zsidóság társadalmi asszimilációjának ezen késedelme reánk nézve nemzeti érdekeink és nemzeti kultúránk szempontjából. De ezen késedelemnek, amint már sokszor említettem, megvannak természetes indokai társadalmi, anyagi és politikai gyengeségünkben. De még másrészről a zsidóság nálunk nagyrészt idegen jövevény, s akik régibb idejű lakói is a magyar földnek,

az e részben fenállott régi magyar rendszer által annyira el voltak különítve egészen az újabb időkig a magyar társadalomtól, hogy idegen származásuknak és fajuknak karakterét századokon át is sértetlenül megtarthatták. A magyar viszonyok a zsidóságnak a múltban előkészíthetett társadalmi beolvadására nézve, más társadalmilag, kultúráilag és politikailag is előrehaladottabb népek viszonyaihoz képest − e tekintetben is sokkal kedvezőtlenebbek. Mert bár a törvényszerű nyomás a zsidóság iránt a múltban más előrehaladottabb népeknél szintén megvolt., mégis azon: körülmény, hogy ezen népeknél a. zsidóság beolvasztására oly jótékony hatással bíró kulturális, társadalmi, meg politikai és különösen belterjes közgazdasági és pénzügyi fejlődés jóval előbb indult meg mint hazánkban: ily népeknél a zsidók társadalmi asszimilációja is jóval előbb és sokkal sikeresebben indult meg. mint nálunk. A mi zsidóságunknak társadalmi asszimilációja nemzeti alakban csak a magyar közéletnek újabb feléledésével indulhatott meg, de anyagi és társadalmi gyengeségünk folytán, akkor is csak igen felületesen. Az ötvenes évek e tekintetben számba sem jöhetnek. Ezek, amint már fentebb kifejtettem. e tekintetben is igen sokat rontottak. Különösen istápolta ezen korszak zsidóságunknak különben is erős germánizáló hajlamait. Mert a mi zsidóságunk nemcsak zsidó, de jórészt német is. Két elemmel kell bennük küzdenünk. Sajátságos, hogy különben simulékony természete dacára is mily szívósan ragaszkodik a zsidó a legmagyarabb vidékéken is német reminiszcenciáihoz. Sőt a már itt szülöttek, vagy több nemzedéken át megtelepedettek is, nagyrészt a német kultúra hívei. A magyar irodalomnak és nemzeti tudományosságnak nemcsak nemzetiségeink szeparatizmusával és más, kultúrailag is kifelé gravitáló elemekkel, hanem a zsidóságnak német irodalmi előszeretetével is kell küzdenie. így van ez más kultúr-társadalmi dolgokban is.

A most elmondottakból kitűnik az. hogy a mi zsidóságunknak társadalmi emancipációja igen kezdetleges, de a magyar társadalom gyengesége folytán más nem is lehet.

Ebből folyólag egyszersmind igen természetes az is, hogy egyfelől a korlátlan törvényes emancipáció, másfelől pedig a társadalmi asszimiláció hiánya, s jelen viszonyaink között úgyszólván lehetetlen volta: teljes mértékben előkészítették azon már említett káros disharmóniát, a melyet egy társadalmikig elő nem készített, és csak deklarált törvényes emancipáció kérlelhetlenül maga után von. És ebben bírja alapját azon ösztönszerű ellenszenv, a mely az újabb időben a zsidóság iránt, ennek bár törvényesen, de társadalmilag nem mindig jogosan gyakorolt befolyása ellen mind fokozottabb alakban nyilvánul. . Es itt jelentkeznek kiválólag az egyenjogúsításnak, a gyarmati helyzet által, és a bomladozó magán anyagi viszonyok következtében elmérgesedett káros következései, a mely egyenjogúsítás eredetileg rohamosan, átmenet nélkül, és idegen hatalom által hozatván be, e tekintetben is káros eredményekre vezetett. Ez azonban, a mint már említettéin, nem a magyar törvényhozás hibája, hanem az idegen hatalomé, mely az egyenjogúsítást nagy részében, tényleg nélkülünk és érdekeink számbavétele nélkül vitte keresztül. De újólag is hangsúlyoznom kell itt, hogy az egyenjogúsítás körül követett eljárás az által is hibás, hogy a. törvényhozás részéről oly paralel intézkedések nem tétettek a már fentebb érintett indirekt rendelkezések által, melyek a rögtönös emancipációnak káros következéseit utólag is megakadályozhatták, vagy legalább szelídíthették volna.

De továbbá hangsúlyoznom kell lit ismék mert ezen tételt elégszer ismételni nem lehet, hogy ezen kérdést nem annyira korlátozó vagy kényszerszabályokkal hanem közgazdaságunknak és pénzügyünknek önálló rendezése által lehet csak megoldani. Sőt a mi represszáliák ezúttal szükségesek, ezeket is inkább anyagi viszonyainknak zilált., rendszereden volta, s ez által a magyar társadalom gyengesége kívánja és indokolja.

De vannak az egyenjogúsításnak olyan anyagi következései is, a melyeknek megváltoztatására irányzott törekvés a fentebb említett indirekt intézkedések által sem

volna célszerű; − bárha ezen anyagi következések jelen viszonyaink között, nemzeti érdekeink szempontjából reánk nézve határozottan károsak. Ilyen jelenség, a zsidóságnak az utóbbi időben nagyobb mérvű ingatlan szerzése. Tagadhatatlan, hogy a nemzeti érdekek szempontjából káros az ingatlan tulajdonjognak tömegesebb megszerzése oly elemek által, a melyek teljesen asszimilálva nincsenek. A nemzeti erő a személyekben és az általuk bírt anyagi javakban van; a hol tehát a tulajdonos személyisége nem felel meg a nemzeti követelményeknek, ott az általa megszerzett tulajdonok sem állanak a nemzeti érdekek szolgálatában. Különben e tekintetben nemcsak a zsidóság által, de más betóduló idegen keresztény elemek részéről is szenvednek nemzeti érdekeink. És pedig igen sokszor azért, mert a gyarmati helyzet rontásai már oly nagymérvűek nálunk, hogy a kiszipolyozás már sok estben teljesen bevégezve lévén, már az ingatlant, a földet támadja meg. s formális új, modern honfoglalást tesz. Nem volt tehát egészen helyes, közbevetőleg legyen mondva, az egyszeri magyar pénzügyminiszternek azon meggondolatlan fiskális ötlete, hogy: ..mindegy akárkié az ingatlan tulajdonjoga, csak űzesse az adót.”

De bármennyire igazak is ezek, mégis alig hiszem, hogy valaki elfogadhatólag igazolni tudná a zsidóság ingatlanszerzési jogának bárminő megszorítását. Itt nekünk ez idő szerint más expediens nem áll rendelkezésünkre, mint sietve, és pedig ugyancsak sietve megtenni mindent, hogy a zsidóság teljes társadalmi asszimilációja lehetővé legyen. Mert a zsidóság tömegesb ingatlanszerzése reánk nézve kiválólag az által káros, hogy ezen osztály nem vegyül kellőleg a keresztény elemekkel, s külön szektát képez a magyar társadalomban.

De lehetetlen itt másrészről, a legszigorúbban meg nem róni saját fajunkat, saját nemzetünket, és pedig kivétel nélkül kis- és nagybirtokost egyaránt, midőn bűnös könnyelműséggel tékozolja el az ősöknek századokon át megtartott örökségét. Mert a magyar faj könnyelműsége itt tagadhatatlanul nagy szerepet játszik. Tulajdonképen

ez a primadonnája a tömeges tönkremenések nagy tragédiájának. Nem volna kár, ha ez utón az illetők maguk bűnhődnének. De érzékenyen szenvednek ez által a magyar nemzeti és társadalmi érdekek is. Es ez megbocsájthatlan vétkük ezen könnyelműeknek.

Egy másik igen jelentékeny jog nyílt meg a zsidóság részére a teljes egyenjogúsítás által: a politikai jogok gyakorlata, politikai szereplés és a közhivatalokra, való képesítése által.

Ezen jogokra nézve a zsidóságnak káros befolyása. az anyagiakban tapasztalható hatásával szemben, eddigelé jelentéktelenebbnek mondható, ámbár a hibák már itt is jelenkeznek. A zsidóságot ugyanis a politikában is ugyanazon motívumok és nézetek vezetik, a mik egyéniségének általános jelleget adnak. A politikai választásoknál például a zsidóság sorakozása spekulatív és kiválókig szektaszerű. Alkotmányos jogait a legtöbbször osztályérdekei szerint használja fel. Mikor az egyenjogúsítási törvény meghozatott, akkor is azt a rósz tanácsot adta − és pedig − a felvilágosodott zsidók egyike hitsorsosainak. hogy tartozzanak egyetemlegesen a Deák-párthoz. Pedig a zsidó-ügynek s vele együtt a magyar érdekeknek is sokkal jobb szolgálatot tett volna az illető, ha korteskedés helyett ezeket mondta volna: „A magyar törvényhozás által reánk is kiterjesztett politikai jogokra semmi által sem mutathatjuk meg magunkat annyira érdemeseknek, mintha a. magyar elemmel való benső és őszinte vegyülést a politikai dolgokban is tőlünk kitelhetőleg előmozdítjuk. Ezért használja új politikai jogait minden zsidó igaz lelkiismerete és hazafias meggyőződése szerint, és sorakozzék azon politikai párthoz, a melynek nézeteit legjobbaknak hiszi. Mert a zsidóságnak alkotmányos és politikai befolyása csak úgy lehet helyes, ha a pártok között megoszlik, nem pedig ha szektaszerűleg egy párthoz tartozik.

De sokszor tapasztaljuk azt, hogy a zsidóság a politikai kérdésekben megoszlik s különböző párthoz sorakozik. De ha az ily megoszlásokat figyelemmel kísérjük, a legtöbbnél tapasztalni fogjuk, hogy ezen megoszlás nem

természetes, nem elvi, de ösztönszerű faji taktika. A zsidó természet ruganyossága ezt érthetővé teszi; a-miből következik egyszersmind az is, hogy a zsidó szeparatizmus nálunk még, fájdalom, oly erős, hogy gyakran még megoszlását is összetartása és különállása érdeké-. ben eszközli. Egyébiránt a zsidóság politikai asszimiliciójának is társadalmi teljes beolvadása képezi feltételét Csak teljes társadalmi beolvadás által foghatja a zsidóság a magyar intenciókat, politikai és kulturális aspirációkat magáévá tenni s csak ez utón értheti meg és teheti magáévá a magyar géniuszt.

A zsidóság nyilvános szereplésének semmi sem vallja annyi kárát, mint a sajtó. Itt a zsidó elem nemcsak lényegileg ront, hanem kiválólag germanizál is. És pedig mind a két irányban igen sok kárt tesz. Oly tolakodó színben sehol sem tűnik fel a zsidó befolyás mint itt. Az éktelenség, egyoldalú haszonlesés, szereplési viszketeg és kozmopolita irány képezik azon hibákat, mik a zsidó elemnek a sajtóra való befolyását jellemzik. Általában az tapasztalható, hogy minél finnyásabb természetű valamely tényező, a mire nézve a zsidó befolyás hatása vizsgáltatik, annál kirívóbb alakban tűnnek fel ezen káros befolyás rontásai. Ez igen természetes is, azon ellentétességnél fogva, a mely egyfelől az ily finnyásabb természetű tényezők és másfelől a zsidóság jellemző tulajdonai között fenállanak. A sajtó pedig és különösen a szabad sajtó egyike a legfinnyásabb intézményeknek. Oly tág tere van itt a rontásnak, ha a tényezőkben, a melyek ezen intézményre közvetlenül befolynak, elég erkölcsi biztosíték nincs, s józan korlátaikat maguk nem rakják le és nem respektálják: hogy a szabad sajtó egymaga képes teljesen megrontani az államot és társadalmat. A zsidó elem pedig, társadalmi asszimilációjának kezdetleges volta folytán, mely minden befolyásának alapját van hivatva képezni, abszolúte nem hivatott jelenleg még a társadalom és politika egyik legnagyobb tényezőjét a szabad sajtót befolyásolni. Fájdalom azonban, hogy a zsidó elem a sajtó terén is gyakorolja hívatlan befolyását. De a zsidó elem

ezen káros befolyásának korlátozására vonatkozó nézetek fejtegetése, amennyiben itt lényeges alkotmányos kérdések is érintetnek − igen messze vezetne. Hanem a törvény szolgáinak egyelőre is kötelessége e tekintetben szigorúan őrködni, és minden oly esetet, a mely törvényes megtorlás alá vonható, a legszigorúbban büntetni. A közönségnek művelt és hazafias része égy is elfordul a sajtónak ezen kinövéseitől De hogy a speciális zsidó zsurnalisztika fent tudja tartani magát, sőt néhol, mint a fővárosban is, meglehetős erőt fejt ki: ezen körülmény azt bizonyítja, hogy ezen nemzetietlen és sokszor erkölcstelen iránynak, bizonyára leginkább a zsidóság között még mindig igen nagy közönsége van

A zsidóságnak a sajtó terén tapasztalható rontásait különben gyökeresen szinte csak azon intézkedések által lehetünk képesek megakadályozni, a mely intézkedéseket a zsidóság általános asszimilációjának s a magyar társadalomba való teljes beolvadásának is feltételéül jelöltem meg.

Végül a zsidóságnak a közhivatalok viselésére vonatkozó jogát illetőleg konstatálni lehet, hogy viszonyaink e tekintetben elég kielégítők. Bár a zsidó elem magát itt is érvényesíteni igyekszik, de még itt nem hágta át sem szám szerint, sem befolyásával azon határokat, a melyen túl káros lehetne. Ily tisztségekhez zsidók eddigelé igen korlátolt számmal jutottak. És ez helyesen is van így. A zsidóságnak elébb időre van szüksége, hogy egyéniségének speciális gyarlóságait levetkőzze s a társadalom által, a melyben él, őszintén elfogadva legyen. Csak ez által nyer erkölcsi jogosultságot a közügyek képviseletére.

Egyébiránt úgy e tekintetben, mint általában is igen célszerűen járna el a, zsidóság, ha új jogait, és befolyását mérsékelten és szerényen venné igénybe. A magyar társadalomnak a zsidóság még úgyszólván egészen új eleme s kötik őtet is azon társasági szabályok, a melyeket a jövevény kezdetben respektálni köteles. Ha valakit valamely társaságban mint idegent bemutatnak, es különösen ha ott magánál előkelőbbeket is talál, a tisztesség azt kö-

vetéli, hogy az illető nem annyira szereplése által feltűnni, mint inkább szerénysége által magát kedveltté, és a társasághoz méltóvá tenni igyekezzék. A jövevény, ha oly társaságba jut, hol eddig helye nem volt semmi sem képes annyira kedveltté tenni, mint a szerénység; és viszont semmi sem lehet ily esetben vissza tetszőbb mint a tolakodás, feltűnni és szerepelni vágyás az illető részéről. A zsidóság a magyar társadalomnak egy ilyen új eleme, s igen helyesen fog tenni saját érdekében is. ha jogait a társadalomiján és az államban egyaránt lehetőleg szerényen veszi igénybe.

A fentebbiekben több részeit érintettem azon befolyásoknak, a melyeket a zsidóság egyenjogúsítása óta nagyobb mértékben érvényesít, igyekeztem az okokat és okozatokat helyesen állítani össze, és ez által a hibákat és lehetőleg azok gyógyszereit is megjelölni. De az emancipacionális törvény első sorban nem az által hibás, a mi benne van. hanem, a mint már megjegyeztem, az által, a mi belőle hiányzik.

A törvényes intézkedések ezen hiányairól részben már szóltam fentebb azon parallel teendők felemlítése által, a melyeket a teljes egyenjogúsítás átmeneti káros hatásainak enyhítése czéljából jeleztem szükségeseknek.

Ilyen egyik leglényegesebb paralel intézkedés lett volna továbbá a zsidók és keresztények közötti vegyes házasságok lehetővé tétele és szabályozása.

IV.

Mielőtt a zsidók és keresztények közötti házasságok kérdéséről szólanék, e kérdésnek vallási természetét és a. lelkiismereti szabadság szempontjából való jelentőségét is szem előtt tartva, szükséges lesz egy pillantást vetni a zsidó vallásra magára, és azon helyzetre, a melyet ezen vallásfelekezet, mint ilyen a keresztény társadalmakban és nálunk is elfoglal.

Midőn a zsidóságról, mint a keresztény társadalom egy tényezőjéről van szó, s különösen midőn ezen elemnek a keresztény társadalom részére való megnyerése céloztatik: akkor a zsidó vallás elvontan csak mint vallás nem tekintethetik, és nem is jöhet a zsidó, kérdés minden részletére nézve, kivételes helyzeténél fogva a szabad vallás eszméiből folyó oly tekintetek alá, mint aminők az emberiség nagy társadalmában jelenleg úgy számra, mint kultúráikig is oly nagy előnyben levő keresztény vallásokra nézve feltétlenül fenállanak.

Nekem ugyan szilárd meggyőződésem az, hogy az. emberi társadalom, nagy és folytonos mozgalmának ügy jelenleg mint jövőre is még hosszú ideig egyik legjelentékenyebb hatása azon erős támadás lesz, melyet a keresztény társadalmak minden más társadalmak ellen, vagy a saját kebelükben is található szeparatisztikus tényezőkkel szemben is folytatnak és folytatni is fognak mindaddig, míg csak a keresztény társadalom és kultúra, mely tagadhatatlanul legéletképesebb és leghatalmasabb is, az egész emberi társadalmat meg nem hódította. Nem vallásháborúról van itt szó. Ez úton aligha lehetne a nem keresztény társadalmakat oly sikerrel meghódítani, mint

azon eszközökkel, melyekkel az előrehaladott keresztény társadalmak ma harcolnak: kultúrával, munkával, tudománynyal. Nagy, igen nagy és sok tekintetben erős tárdalmak azok, melyekkel a keresztény társadalomnak e tekintetben megküzdenie kell. De meg fog küzdeni győzedelmesen. Aki megfigyeli és ellesi az emberi társadalom fejlődésének törvényeit a múltban és jelenben, és képes helyes következtetéssel a jövőbe belepillantani: az nem kételkedhetik egy percig sem a keresztény társadalmakmik e részbeni hivatásáról és bekövetkező sikereiről. Az emberi társadalom fejlődésének törvényei azt bizonyítják, hogy a társadalom az egység, az egyenlőség felé törekszik. És ezt el is fogja érni sok tekintetben. Azon nagy társadalmi kérdésekben, melyek az igazságot buják alapul, amennyire emberileg lehető − minden bizonynyal. S vajjon bírhat-e az emberi társadalom dolgaiban valami igazságosabb alappal, mint azon követelmény, hogy mindazon nehézségek lerontassanak, melyek az emberiség testvériségének akadályul szolgálnak, hogy így a legtágabban értelmezett felebaráti szeretet az egész emberiségnek általános dogmájává válhassék nemcsak vallási tekintetben, hanem gyakorlatilag a társadalomban is. Es itt kell visszatérnem ismét fejtegetésem megkezdett fonalára, a zsidó vallásra mint társadalmi tényezőre, melyet én a keresztény társadalmakban és azokkal szemben oly tényezőnek tekintek, amely a zsidó elemnek a keresztény társadalomba való teljes beolvadása céljából lassanként, az idők folyamán okvetlenül meg fog szűnni éppen úgy, amint − hogy nagyobb példát hoztak fel − el kell pusztulnia a keresztény társadalom kulturális inváziója előtt, például a mahomedanizmusnak is. Szóval a zsidó vallást oly tényezőnek kell tekintenünk, melynek az emberi társadalom egyenlősítése érdekében idő folytán, más kisebb-nagyobb felekezetekkel együtt okvetlenül meg keli szűnnie.

Talán azt mondhatná valaki, hogy ezen most felállított tétel nagyon is merész és túlságosan őszinte. Őszinteségét nem tagadom, mert az érdeme. Merész ós szigorú voltát, azonban tagadnom kell. A gyakorlati élet ezen

tételnek igazat ad, mert a zsidóság műveltebb részét már jelenleg is csak tradíciók és előítéletek tartják meg tételeikben különben is nagy részt feladott vallásuk mellett. Ez sem vád nem akar lenni, sem támadás: hanem őszinteség. Minden művelt és őszinte zsidónak el kell azt ismernie, s be kell vallania, hogy a keresztény társadalomba való belépés, a zsidóságra nézve vallási tekintetben is kultúrai és társadalmi szükségesség. Fájdalom, hogy a gyakorlatban ezen őszinte igazság felett eddigelé a zsidóság nagy részénél üres tradíciók és előítéletek győzni tudtak: de hiszem, hogy ezen mozgalom tovább fejlődésével s az emberi társadalom folytonos haladásával ezen körülmény meg fog változni bizonyára.

De az tagadhatatlan már is, hogy a művelt és felvilágosodott zsidóság ezen most említett szükségességnek élénk tudatával bír, s csak biztató lökésre vár. Mert lehetetlen is volna, hogy a felvilágosodott zsidóság fajának és gondolkodásmódjának gyakorlati jellemvonása mellett a gyakorlati életnek éppen ezen intését és követelését meg ne értené. Es bizonyára meg fognak töretni az e részben fen álló előítéletek, s az e tekintetben jelenleg csak lappangó meggyőződés a gyakorlatban is érvényre emelkedik azonnal, mihelyt a zsidó elemben több lesz az erkölcsi bátorság s az e részben kifejlődő mozgalomban több lesz az őszinteség.

Ezeknek előrebocsájtása után indokolva lesznek a zsidók és keresztények közötti vegyes házasságokra nézve alább előadandó azon nézetek, amelyek az elméleti szabadvallás doktriner követelményeinek bizonyára nem felelnek ugyan meg, de véleményem szerint a mi viszonyaink között nemcsak a magyar társadalom érdekei szempontjából helyesek, de magának a zsidóságnak őszinte és intenzív beolvadását is hivatva vannak előmozdítani. Különben annyit általánosságban is meg kell itt jegyeznem, hogy azon korlátlan imitált szabadság, amit a mi exaltait szabadelvűjeink oly sokszor hangoztatnak, nálunk, a mi viszonyaink mellett, a magyar államiság érdekét te-

kintve, sem lelkiismereti, sem társadalmi, sem politikai tekintetben − nem mindig alkalmazhatók.

Tagadhatatlan az, hagy a zsidók és keresztények közötti vegyes házasságok rendezése a zsidó kérdés megoldásának egyik leglényegesebb és legkényesebb részét képezi. Itt is azonban, mint általában ezen elhanyagolt kérdésnek minden részletére nézve azon panasz merül mindenek előtt fel, hogy a törvényhozás az egyenjogúság kimondásának jelen tizenötödik évében sem tett kötelességének eleget. Nem tudható, hogy a kormányt, mint a törvényhozás kezdeményezőjét e tekintetben mi akadályozza. De indokai e tekintetben inkább bátortalansághói és tájékozatlanságból származnak, és aligha bírnak azok elfogadható alappal, Mert kicsinyes akadályok, talán személyes vagy párttekintetek ily kérdésben számba nem vehetők − bárhonnan jöjjenek is azok. És alig is hihető, hogy a mi józan magyar egyházaink − mint amelyek itt leginkább érdekelvék − e kérdésnek igazságos és célszerű megoldása elé komoly akadályokat gördíteni akarnának, itt igen jelentékeny nemzeti célok forognak fenn. s hálátlanság és hazafiatlanság lenne bármely egyház részéről is. ha útjába akarna állani itt a nemzeti érdekeknek. De ezt feltenni sem lehet azon esetben, ha e kérdés megoldása az érintkező igazságos érdekek mindegyikének figyelembevétele mellett történik. Ezen különböző érdekek teszik e kérdést különösen kényes természetűvé, és ezeknek összeegyeztetése képezi egyszersmind ezen kérdés célszerű megoldásának kulcsát. Mert nemcsak azért kényes termeszein ezen kérdés, mivel a polgári házasság kérdése, − amely intézmény ezen vegyes házasságokra nézve egyetlen módozatnak lenni látszik − már általánosságban is kényes természetű, de a zsidó kérdést illetőleg különösen azért is, mert mindenesetre nagyon megfontolandó dolog, hogy ezen intézmény mily feltételek mellett lehet célszerű specialiter a zsidó kérdés szempontjából is. Amint, már fentebb kifejtettem, a zsidó kérdés az emberi társadalon, oly kinövésének, s maga a zsidó vallás és felekezet oly korhadt intézménynek tekin-

tendő, melyeknek idő folytán a keresztény elemeknek: hasonlíthatlan számaránya, úgy erkölcsi és kulturális fensősége folytán okvetlenül el kell pusztulnia, illetőleg ezen felekezetnek úgy társadalmilag mint vallásilag is a keresztény társadalomba be kel! olvadnia. A vég-célja a zsidó kérdés megoldásának csak ez lehet − egyéb nem. De ezen végcél még távol van, s a kérdés ezúttal itt a vegyes házasságok szempontjából az, hogy most átmenetileg, a zsidó kérdés jelen fejlődési fokához mérten. minő alakban és feltételek mellett lehet ezen intézménytől oly sikert várni, amely mellett egyfelől nem lesz megakadályozva a zsidóságnak most jelzett teljes és tökéletes beolvadása a keresztény társadalomba az által, hogy ez úton vallásuk megtartásával is eszközölhetik a legszorosabb vérvegyülést a keresztény elemekkel: de másfelől pedig viszont meg lesznek akadályozva azon visszásságok, amelyek a jelen viszonyok között, a keresztények és zsidók közötti házasságoknak hazai törvényeink szerint lehetetlen volta következtében, a gyakorlati élet tanúsága szerint nem ritkán előállanak. Mindenesetre nagy kérdés itt az, hogy nem fog-e a különben is gyenge magyar elemnek és társadalomnak még nagyobb gyengítésére szolgálni az oly sok idegen elemet magában foglaló zsidósággal való ily vegyítése különösen addig, amíg a magyar társadalomnak leglényegesebb anyagi rugói: a közgazdaság, pénzügy és kereskedelem, mint amelyek a zsidóság foglalkozási terének legnagyobb részét szolgáltatják, a jelenlegi, idegen befolyást le nem vetkőzik, s önálló magyar nemzeti jelleget nem öltenek? Kérdés, hogy a gyenge magyar elem és társadalom a teljes vérvegyülés által közvetlenné váló zsidó befolyásnak, jelen bomladozó köz- és magán anyagi viszonyai mellett ellent tudna-e állati: s le tudná-e azt győzni?

A társadalmi kérdések tüzetesebb fejtegetésénél, és a társadalomra nagy befolyással bíró anyagi és politikai tényezők egymásra való viszonos hatásának vizsgálata folyamán láthatjuk csak, hogy mily szoros és okozatos összefüggésben vannak gyakran egymással, a látszólag egy-

mástól távol fekvő kérdések is. A zsidók és keresztények közötti vegyes házasságok kérdése például − amint csak most jeleztem − közgazdasági, pénzügyi és kereskedelmi politikánktól is függ. Amint fentebb egy helyen közgazdasági politikánkat a zsidó kérdés egyik leglényegesebb tényezőjéül jelöltem általánosságban is: úgy ilyennek kell jeleznem ezen politikát a zsidó kérdés megoldásának azon részleteire nézve is, a melyek a zsidók és keresztények közötti vegyes házasságokkal vannak összefüggésben. És bármely tényezőjét vegyük is elő a zsidó kérdésnek, ha az okokat és okozatokat helyesen, állítjuk egybe, e kérdés megoldásának mindig egy és ugyanazon főforrására bukkanunk: közgazdasági és pénzügyi viszonyainkban. S valóban itt is hangsúlyoznom kell azon tételt, hogy a zsidó kérdés alapos megoldása nem az emancipáción, nem is a vegyes házasságokon kezdődik: hanem az önálló közgazdasági és pénzügyi politikán. Es a vegyes házasságok intézményéről a zsidósággal szemben tulajdonképen csak akkor lenne helyén szólani, ha e kérdés helyes megoldásának legelső feltételét teljesítettük, az ország teljes anyagi függetlenségét tetlegesítettük, s kereskedelmünket, iparunkat, pénzügyünket, szóval egész közgazdaságunkat belterjes nemzeti alapra fektettük. Csak ekkor és ez által lesz a magyar társadalom olyan erős, hogy az idegen elemeket asszimilálhatja. Mert mint mindenben,, úgy a politikai és társadalmi célokra nézve is, lehetetlen a helyes eredményt elérni ott, ahol a megoldást célozó tények sorrendje fordítva állapíttatik meg, És különösen nem lehet helyes deklarációkon kezdeni oly társadalmi és nemzeti érdekű kérdések megoldását,, amelyek legnagyobb részt közgazdasági okokból származó társadalmi hibákban lelik alapjukat.

De nem azért mondom ezeket, mintha talán e kérdésnek ezen részét kicsinyleném, vagy talán azon egyszerűen átsiklani akarnék. Csak konstatálni akartam azt, hogy a zsidók és keresztények közötti házasságoknak a zsidó kérdéssel szemben lehető szerepét illetőleg szükséges voltát teljesen megítélni. − valamint a módozatot,

amelyben az célszerűen nálunk is behozható lesz, kellőleg megválasztani tulajdonképpen csak akkor lennénk képesek, amikor anyagi viszonyaink teljesen függetlenül nemzeti irányban fejlődtek ki. s a magyar társadalom a zsidósággal szemben teljes asszimiláló erejével léphet fel, s e tekintetben is normális viszonyok állnak elő.

Annyit, azonban általánosságban alighanem már most is tévedés nélkül lehet felállítani, hogy a vegyes házasságok módozata a zsidó kérdés sikeres elenyésztetésének szempontjából, úgy másrészről a magyar társadalom és nemzeti érdekek figyelemben tartása mellett semmi esetre sem lehet olyan, amely a zsidóságnak éppen a keresztényekkel való házasságok által eddig is tapasztalt végleges, vallási beolvadását akadályozni képes. E módozatnak tehát lehetőleg olyannak kell lenni, mely a zsidóságnak a keresztény társadalomba való végleges, vallási beolvadását is inkább előmozdítja, vagy legalább e tekintetben kibúvó ajtóul ne szolgáljon. Mert amint fentebb már kifejtettem, a zsidó kérdés nálunk ezen osztálynak nemzeti, közős magán gazdasági és társadalmi életünkre egyaránt jelentékeny és különleges befolyásánál fogva, ahol azoknak más országokkal összehasonlítva aránytalanul nagy a számuk, s nagyrészük rövid idejű jövevény: ily körülmények közt a zsidó kérdés éppen nem lehet sem a feltétlen szabad vallásnak, sem minden tekintetben a szélesen értelmezett társadalmi és politikai szabadságnak kérdése.

Így például a zsidók és keresztények között szabályozandó házasságokra nézve, véleményein szerint ki kellene mondani azt. hogy az ily házasságokból származó mindkét nembeli gyermekeknek a keresztény egyházak valamelyikéhez keli tartozniuk, úgy gondolom, hogy ha e kérdést nem a vallásszabadság sablonai szerint, hanem a zsidó kérdés természete és helyes célja, − úgy másrészről a mi társadalmi, anyagi és nemzeti viszonyaink szerint ítéljük meg: ezen intézkedés a zsidóság által sem lehetne alaposan kifogásolható. Mert minden felvilágosodott zsidónak ösztönszerű tudomássá] kell bírnia arról, hogy a zsidó elemnek a keresztény társadalom által előbb utóbb meg kell emésztetnie.

Egyébiránt a polgári házasságról szólva, lehetetlen itt fel nem említem azon tapintatlan modort, melylyel nálunk a sablón-demokracia eszélytelen prókátorai e kérdést, éppen az e kérdésben is igen befolyásos tényezők előtt kompromittálták és népszerűtlenítették az által hogy azt, mint egyház- és vallásellenes intézményt fejtegették és indokolták. Mert a polgári házasság helyesen alkalmazva, az egyházaknak és vallásoknak nálunk legalább éppen nem derogálhat. Nekünk a polgári házasság intézményére különösen némely magyar állami és nemzeti érdekek szempontjából van szükségünk, nem pedig holmi divatos egyházellenes ideák kedvéért. És oly polgári házasságot, mely a mi múltban ós jelenben is szabadelvű és józan magyar egyházainkat indokoltan provokálhatná: okszerűen nem is akarhatunk.

De nem lehet itt célom a polgári, házasságról általánosságban szólani. A felszólalásnak ezen kérdést illetőleg csak annyiban lehet itt helye, amennyiben az a zsidó kérdéssel tagadhatatlanul összefügg. Amikéi fentebb példakép, a keresztények és zsidók közötti házasságokra vonatkozólag elmondottam, azok is inkább csak irányelveket jelöltek meg a kérdésnek ezen. részletére nézve.

Különben amint már említettem, mindezen momentumok a zsidó kérdésboa csak másodrendűek. Mert ezen kérdés helyes megoldása céljából nem annyira a zsidóságot, mint inkább első sorban a magyar társadalmat kell közgazdaságilag emancipálni.

Azonban mindezek dacára sem kicsinyelhető azon eredmény, amely a zsidók és keresztények közötti házasságok lehetővé tétele által elérhető lesz. Különben is ily kérdéseknél a teljes eredmény ritkán függ csak egy tényezőtől. Rendszerint a tényezők egész sorának közreműködése teszi az eredményt teljessé. Így van ezen kérdésben is. És éppen ezért igen kívánatos, hogy a zsidók és keresztények közötti házasságok mielőbb rendeztessenek, illetőleg lehetővé tétessenek.

V.

Igyekeztem ezen fejtegetések fonalán a felállított tételeket az igazság és őszinteség világánál listán feltüntetni. Nem hallgathattam el egy részről semmit, bármennyire személyes természetű, finnyás vagy odiozus lett legyen is az. De másrészről igyekeztem az okok és okozatok helyes csoportosításánál keresni az igazságot.

Sokan azt állítják, hogy hibás eljárás az, ha a zsidó kérdésről, és különösen az ezen osztály részéről tapasztalható visszaélésekről és gyarlóságokról szólva, egyesek hibáiért egy egész osztály tétetik felelőssé. De ezen szemrehányás nem jogosult. Aki őszinte és igazságos akar lenni, annak el kell ismernie még zsidó létére is, hogy ezen osztálynak vannak ma is általános és speciális gyarlóságaik − különösen nálunk, társadalmunk asszimiláló erejének hiányai folytán. Nem. állítom, hogy nincsenek olyan zsidók, akik ezen gyarlóságoktól többé-kevésbbé mentesek. De nem ezek képezik a többséget. Ez a nagy kisebbség, tehát a kivétel. E kivételek az általánosságban való szólásnak útjában nem állhatnak. A többség, a szabály, azon kontingens, amely az említett speciális gyarlóságokban, osztozik. Maguk közt a művelt zsidók közt is csak kevesek azok még ez idő szerint, akik ezen gyarlóságoknak bizonyos takart és simított alakjától teljesen mentesek. De ez nem is lehet másképpen, ha a zsidóság természeti tulajdonságainak azon genezisét tekintjük, amelyet ezen fejtegetések elején előadtam. Ezen tulajdonságok, amint lassan, hosszú idők során keletkeztek es szívósodták meg, úgy csak idő multán fokozatosan változhatnak át.

Nekem ugyan e tekintetben meggyőződésem, hogy azon nagy természeti törvény, amelyet Darwin a fajok átalakulására nézve felállított, s melynél fogva az egyéni tulajdonságok a fajoknál csak több nemzedéken keresztül változhatnak át: a zsidóságra is teljes mértékben érvényes.

De a zsidóság ezen fokozatos átalakítására, s a keresztény társadalomba való beolvadására aligha lennének elősegítő hatással az erősebb kényszer rendszabályok. Az ily cél elérésére kölcsönös jó akarat és közeledés szükséges.

Mert mi az igazságos célja azon mozgalomnak, melyet a keresztény társadalmak a zsidó elemmel szemben, több kevesebb sikerrel megkezdettek és fentartanak. Kern értem itt most azon támadó mozgalmat, melyet a keresztény társadalmak némely elemei túlféltékenységből indítottak meg hellyel-hellyel a zsidóság ellen. Itt azon mozgalmat értem, melyet a keresztény társadalmaknak nem zsidó ellenes tényezői a zsidósággal szemben oly sok jó akarattal folytatnak. Ezen mozgalom az emberiség iránti őszinte szeretet legtisztább forrásából fakad. Alapja a legszebb Krisztusi tan: a felebaráti szeretet, mely az emberiségnek úgy összeségében mint egyéneiben való szeretót a legtágabb körre kiterjesztve: ellenségeinknek is őszinte szeretét hirdeti. Valóságos Isteni tan. Egyetlen alapja az igaz vallásnak, mert szeretet nélkül az ember nem élhet, s az emberi társadalom fenn nem állhat; mert ez gyógyszere számos, az emberi gyarlóságból eredéit rossznak, s megakadályozója sok hiba és baj keletkezésének. S ha el is jöhet valaha azon idő, midőn a vallások, mint gyarló emberek által kezelt intézmények jelen alakjukban megsemmisülnek: a szeretet vallását ezen veszély nem fenyegetheti. A szeretet az emberek közül ki nem halhat; az csak az emberrel együtt pusztulhat el a földről mert a szeretet éltető eleme az emberi társadalomnak, mely mindig épít, mindig jóra munkál, és nem ront soha.

Ezen szeretet képezi alapját azon mozgalomnak, melylyel a keresztény társadalmak a zsidó elemet − sok tekintetben, és különösen társadalmilag − még jelenleg is nyomóit helyzetükből teljesen kiszabadítani, s az emberiség közszeretetének általános kötelékébe befogadni törekszenek.

De bár a most mondottak igen jelentékeny morálistényezők a zsidó kérdésben, mégis az ily pusztán és kizárólag erkölcsi motívumok által aligha volna lehetséges ezen, vagy bármely más gyakorlati kérdést is megoldani, s a kitűzött célt elérni. Csupa jóakarattal gyakorlati kérdést megoldani nem lehet. Az eredményhez kézzelfogható tényezők és hatások is szükségesek. Az erkölcsi tényezők amazok nélkül hatástalanok, sőt nem is keletkezhetnek. Ezért első feltételei a zsidó kérdés helyes, megoldásának is a kézzelfogható tényezők. Es kiválólag elsők ezen tényezők ezen kérdésnél, amely kérdés különösen anyagi érdekekkel van összefonódva. És a mi zsidó kérdésünk csak az által lesz megoldható, ha anyagi viszonyaink minden, tekintetben érdekeink szerint, önállóan fognak berendeztetni.

Kétségtelen másrészről az is, hogy − amint már említve volt − ellenséges, viszályt szító intézkedésekkel célt érni nem lehet. A keresztény társadalmaknak, s igy a magyar társadalomnak is meg kell barátkozni azon eszmével, hogy a zsidóságot nem magából szeparálni, de azt megemésztenie kell. Legyen a társadalom különösen az anyagi érdekek szempontjából erős. Kezdjen a nemzet erőteljes intenzív anyagi politikát. Fejleszsze ki és növelje ez által a takarékosság erényeit. Tegye a kereskedést, a pénzt, szóval kultúr-gazdaságát magyarrá: akkor lehetetlenné fognak válni lassanként azon támadások, amelyeket mai zilált anyagi viszonyaink mellett anyagi és nemzeti érdekeink szempontjából a zsidóság részéről tapasztalunk. Teremtsünk erős magyar társadalmat, és fokozatosan szelídülni fog es meg is szűnik a mi zsidó kérdésünk éppen úgy, amint nincsen ilyen számba vehető kérdése Európa erős társadalmainak egynek sem.

Az erőszakos intézkedések e kérdésben csak reakciót fognának előidézni, s a régi állapotokat tartanák fenn. Mert ne feledjük, hogy a zsidóság speciális gyarlóságainak kifejlesztésében nagy részük van azon kényszer-rendszabályoknak, amelyek a zsidóságra nézve a régi korban fenállottak, és azon lealázó modornak, a melyet a keresztény társadalmak a zsidósággal szemben két ezredéven át fentartottak. Ezt folytatni a keresztény társadalmaknak célja nem lehet. De éppen ellenkezőleg, a múltnak ezen hibáit helyrehozni, s a zsidóságot a keresztény társadalom részére megnyerni lehet a helyes cél kizárólag,

Ezzel azonban még nincs az mondva, hogy a gyengébb társadalmak összetett kézzel nézzék a zsidó kérdés jelen átmeneti korszakának e részbeni bajait és gyarlóságait. Amint már fentebb kifejtettem, ezen korszakban bizonyos eszélyes óvrend szabályok nemcsak a társadalomra, nézve kívánatosak, de sőt magának a zsidóságnak érdekében is szükségesek. Es a helyes megoldásnak ismérve e kérdésben kiválólag az, hogy az e részben követett politika mily szerencsével képes a zsidóság asszimilációjára szükséges jóakaratot és közeledést, az átmeneti óvrendszabályokkal összeegyeztetni.

De a kölcsönös jóakarat és őszinteség még most számos akadálylyal küzd keresztény és zsidó részről egyaránt. Pedig a társadalmi asszimiláció, ami pedig a zsidó kérdés helyes megoldásának egyik első feltételét képezi, jórészt ettől függ. Ezen akadályok jelentékenyebbjeiről, amelyek részint társadalmi, részint köz- és magán gazdasági okokból származnak − már fentebb szólottam. Vannak azonban a két fél között szükséges társadalmi simulásnak és közeledésnek más aprólékos akadályai is. Ilyen, hogy egyet említsek, a magyar fajnak gyakran tapasztalható tapintatlan büszkesége, melylyel az idegen elemeket beolvasztás helyett még eltávolítja magától. S ideje is volna már, hogy a magyarság levetkőzze azon sértő rátartást, amely nemcsak a zsidóságnak, de nemzetiségeinknek társadalmi asszimilációját is akadályozza az általhogy a nem magyar származást gúnyja tárgyává teszi, s

ez által a különben is idegen elemeket még jobban elidegeníti magától. Ez a magyar társas életnek egy veszedelmes sportja, amit mindenütt tapasztalhatni főleg oly vidékeken, ahol a magyar elem valamely nemzetiséggel vegyülve és e felett túlsúlyban van. Ez a helytelen modor amennyire kicsinyes, éppen annyira káros is. Magyar ember a helyett hogy az idegen származásnak közeledését szívesen venné és őket társadalmilag elfogadná: ellenkezőleg addig kutat, keresgél, amíg kisüti, hogy tulajdonképpen az illető nem is magyar, hanem tót, rác, német vagy oláh. Ez a visszautasítás aztán bizon nehezen esik az illetőnek, s nincs más menekülése, mint vissza menni oda ahonnan jött, s csinálja tovább a nemzetiségi kérdést. így van ez sok tekintetben a zsidóval is. A magyar társasélet e tekintetben igen hibás. Azon nagy társadalmi bajokon kívül, amelyeket ezen értekezés fonalán a magyar társadalomra nézve megjelöltem, még ilyen kicsinyes, de igen káros mizériákkal is kell küzdeni a magyar társadalomnak.

De ha a magyar társadalom hibás e tekintetben, bizon nem hibátlan a zsidóság sem. Es mindazon gyarlóságok, amelyek zsidó részről a magyar köz- és magán anyagi, társadalmi és nemzeti érdekek megrontására hatnak: egyszersmind igen természetesen káros hatással bírnak és akadályul szolgálnak a társadalmi vegyülés szempontjából is. Ezen társadalmi akadályok elhárítása mindkét félnek közös kötelessége.

Hanem amint fentebb előadtam, a zsidóságnak a keresztény társadalomba való beolvadása nemcsak társadalmilag, de idő folytán lassanként vallási tekinetben is kilátásba helyezhető. Ez pedig alig érhető el társadalmi közeledés nélkül.

Azt mondják ugyan sokan a zsidóság vallási beolvadására nézve, hogy a kikeresztelt zsidók még rosszabbak a valóságos zsidónál. Hát hiszen ez általánosságban egy kicsit merész állítás ugyan, mégis én nem akarom

kétségbe vonni azon eshetőséget, hogy némely kikeresztelt zsidó, nem vethetvén le mindjárt az első generációban gyarlóságait, a keresztény elembe való tényleges belépésének kedvező körülményeit is kiaknázza, De ha elismerem is ezt, még sem fogadhatom el, még ilyen esetekben sem, ezen ellenvetést indokul a kikeresztelkedések ellen. A zsidó elemet a keresztény társadalmak másképpen meg nem emészthetik: mintha magukba inkorporálják. És ezt a bekeblezést megkezdeni csak kell. Azt úgy is tudjuk, hogy a keresztvíz momentán nem mossa el a zsidó természetet. De már azt a csodát ám megteszi, hogy ez utón alkalom szolgáltatván a zsidónak a teljes beolvadásra és vérvegyülésre, ha talán az első nemzedék nem is, de a további nemzedékek fokozatosan levetkőzik zsidó eleiknek ferdeségeit Aztán meg bevallhatjuk azt is, hogy bizon a magyar fajnak az ilyféle vérvegyülés nagyon előnyére fog válni, mert nagyon el kelne nekünk egy kis zsidó. természet. S bizon a mi zsidó kérdésünkben a magyar faj anyagi könnyelműsége igen jelentékeny tényező gyanánt szerepel.

Végül lehetetlen ezen fejtegetések befejezésénél újólag is összes elhanyagolt anyagi érdekeinkre nem utalni, amely tényező nemcsak a mi zsidó kérdésünknek, de meggyőződésem szerint őszes állami, politikai, nemzeti, társadalmi ós kultúrai ügyeinknek, sőt magának létezésünknek is alapját, feltételét képezi. Fentebb kifejtettem, hogy az anyagi kérdések, nálunk kivált, nemzeti, állami és társadalmi gyengeségünk folytán nemcsak pasztán anyagi természetűek, de hatásukban kiváló állami, társadalmi és nemzeti természettel és befolyással bírnak. S valóban, ha a nemzet nem lesz elég erős anyagi érdekeit még idejében megvédeni; ha a hatalmat nálunk még továbbra is oly hívatlan politikusok tartják kezükben, kik az anyagi érdekek iránt mint az államoknak és társadalmaknak jelenlegi létfeltételei iránt úgyszólván semmi érzékkel sem bírnak; ha politikánk örökösen idegen érdekeket; szolgál, s nyomorúságos voltának indokául min-

dig csak a gyáva kényszerűséget hangoztatjuk: akkor a magyar államiságnak és nemzetnek fokozatos sülyedése és gyengülése kétségtelen, és a zsidó kérdés még igen alárendelt helyet fog elfoglalni, sőt foglal el már is azon jelentékeny veszélyek között, melyek ily viszonyok mellett, állami létünket és nemzetünket végromlással fenyegetik.